

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 094 863 4

88
4

DE FLORO HISTORICO.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QUAM

SUMMORUM IN PHILOSOPHIA HONORUM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

ALMA UNIVERSITATE LITTERARUM FRIDERICIA

GUILELMIA RHENANA

RITE OBTINENDORUM CAUSA

SCRIPSIT

ET UNA CUM SENTENTIIS CONTROVERSIS

DIE XXVIII. MENSIS MAII A. MDCCCLXVI

PUBLICICE DEFENDET

✓
CAROLUS HEYN

2
GUESTFALUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT:

FERDINANDUS GUMPERT, CAND. PHIL.

ALBERTUS SCHROEDER, DR. PHIL.

FRIDERICUS THOMAE, DR. PHIL.

BONNAE.

TYPIS CARTHAUSIANIS.

18

PA6388
.H4

VIRO DOCTISSIMO HUMANISSIMO

D^r. FRANCISCO HOEGG

HASCE STUDIORUM PRIMITIAS

PIO GRATOQUE ANIMO

D. D. D.

AUCTOR.

medium proferre potuisse, quippe quae res non solum volumen huius libelli nimis extenderet, sed etiam supra tempus et vires, quibus utitur tiro, excederet. etiamsi igitur illas quaestiones integre ac perfecte non absolverim, tamen sperare ausim fore ut hac dissertatione viri maioris experientiae meliorumque virium ad has quaestiones pertractandas commoveantur. —

Pars prior.

Qua diligentia et cura, quo iudicio et prudentia Florus singula tradiderit.

Iulius Florus, qui historiam rerum Romanarum duobus libris distinctam perscripit, non vere fuit historicus. namque permagnus errorum gravissimorum et paene incredibilium in rebus gestis, in tempore computando, denique in omnibus, quae fidem historico faciunt, rebus in hoc libro commissorum numerus non solum auctoris summam rerum Romanarum inscientiam, sed etiam incuriam levitatemque qua optimis fontibus usus sit, satis declarant. huc accedit, ut homo fuerit umbraticus, qui rei militaris prorsus imperitus esset. ita enim saepius res, quas in proeliis factas esse narrat, belli artibus vehementer repugnant neque omnino mente capi possunt. quam ineptum atque absurdum sit, quod de Germanis Athesin flumen transgredientibus tradit: 61, 13 ¹⁾, Niebuhrius: Hist. Rom. IV. p. 463. (Ienae 1844) luculenter demonstrat. etiam quae de pugna inter Caesarem et Ariovistum facta referuntur 72,8, nullo pacto ita accidisse possunt: „Qui calor in proeliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod, elatis super caput scutis cum

---

1) Locos laudo ex editione Flori ab O. Iahnio curata. Lipsiae a. 1852 apud Weidmannos. prior numerus paginam, alter versum denotat.

se testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt et inde in iugulos gladii descendebant.“ hanc rem transscripsit Florus ex Caesare B. G. I, 52 qui haec enarrat: „reperi sunt complures nostri milites, qui in phalangas insilirent et scuta manibus revellerent et desuper vulnerarent“. at, quaeso, quomodo fieri potuit, ut milites Romani barbarorum scutis, quae ex obliquo super capita tenebantur, firmiter insisterent? Caesar dicit nonnullos milites hoc ausos esse; ex Flori autem narratione omnes hoc fecisse intelligitur. tum ridicula sunt, quae 37, 3 narrantur, Hannibalem in pugna Cannensi ipsum denique milites ferro parcere iussisse. cf. Salmasium ad h. l. res huiusmodi absurdæ saepius apud Florum animadvertuntur ¹⁾).

Praeterea qua stupiditate Florus fontibus suis usus sit, paucis exponam. scilicet, quantum demonstrare possumus, scriptores tantum, qui Augusti tempore vixerunt, cum secutus sit, saepius etiam transscripsit, quae illis quidem temporibus vera erant, tamen tempore Hadriani, quo ipse fuit, non item. quorum perspicuum exemplum in narratione claudii Varianae est 119, 21: „signa et aquilas duas adhuc barbari possident“, cum constet, haud ita multo post Tiberio imperatore has duas aquilas a Romanis esse recuperatas. cf. Tac. ann. I, 60. II, 25. Dio Cass. IX, 8. de aliis huius generis locis cf. Iahnii praef. p. XLVI.

Deinde clarissimum argumentum incredibilis auctoris nostri negligentiae est, quod complures res sibi repugnantes occurrunt. ita 22, 9 Campanos cum Tarentinis coniunctos esse narrat. contra 23, 3 scribit, victorem primo proelio Pyrrhum, tota tremante Campania, Lirim Fregellasque populatum esse. tamen, si revera Campania cum Tarentinis

---

1) cf. Leopoldum Spengelium: „Ueber die Geschichtsbücher des Florus“. (Abhandl. der philos.-philol. Cl. der bairischen Academie. vol. IX. 1861).

ideoque etiam cum Pyrrho coniuncta erat, cuius rei nullus alius auctor est, nihil habuit, cur Pyrrhi adventum extimesceret. deinde 33, 20 refert, Postumium ita exarmasse Saluuios, ut vix relinqueret ferrum, quo terra coleretur. quibus verbis valde repugnat locus 59, 20: „prima trans Alpes arma nostra sensere Saluuii.“ demum igitur bello Allobrogico illa gens in Romanorum potestatem redacta est. denique notabiles sunt hi loci vehementer inter se pugnantes: 35, 3 de altero bello Punico refert: „nec enim amplius decem et octo annos habet.“ alium vero numerum 63, 26 profert, tredecim annos Annibali suffecisse. est autem apertum, Florum priorem numerum ex fonte, quem in narratione belli secundi Punici secutus est, deprompsisse ideoque rectum tradidisse; verum alterum numerum cum scriberet, fonte non est usus, sed illam comparisonem bellorum cum Pyrrho, Annibale, Mithridate gestorum ex ipsius ingenio emanasse mihi valde probabile est; itaque hallucinatur, id quod saepius facit, quoties de suo res componit.

Iam vero quae praeterea in libris Florianis in factis, rebus chronologicis ac geographicis, in hominum atque locorum nominibus, immo etiam in notissimis rebus peccata sunt, eiusmodi sunt, ut merito dubitari possit, error aliquis auctori ipsi an librario imputandus sit. quam ob rem eis qui veram scriptoris manum restituere conati sunt, magnae vincendae erant difficultates, cum eis magnopere providendum esset, ne genuina verba auctoris ipsius corrigerent. in aliquot autem locis viros doctissimos valde errasse et cum falsam scripturam librariorum se recte emendasse existimarent, Flori verba mutasse certissime demonstrari potest. praeclarum huius generis exemplum extat 123, 22 ubi de Augusto haec narrantur: „ob haec tot facta ingentia dictator perpetuus et pater patriae.“ dictatorem perpetuum dictum esse Octavianum, prorsus falsum est. cf. Vell. Patere. II, 89: „nam dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat populus,

tam constanter repulit.“ quapropter Mommsenius, quippe qui hunc errorem librario adscriberet, ingeniose emendavit: „dictus imperator perpetuus.“ re ipsa quidem hoc verum est, cum Octavianus, dictatura perpetua reiecta, eiusque successores nomen imperatoris perpetui adepti essent. cf. Dio LII., 41. neque tamen hoc loco quidquam mutandum est, quoniam hic error non librariornm culpa natus, sed ignorantiae Flori tribuendus est. nam cum nostro in hoc vitio consentiunt Aurel. Vict. de vir. ill. c. 79: „dictator in perpetuum factus a senatu ob res gestas Divus Augustus est appellatus.“ et Ampel. c. 18: „Julius Caesar Augustus..., post cuius consecrationem perpetua Caesarum dictatura dominatur.“ utrumque enim hanc rem e Floro hausisse, mihi valde probabile est, praesertim cum aliis quoque locis saepius satis aperte cum secutus sit¹⁾. — alterum exemplum est 18, 27:

---

1) Nonnunquam Aurelius in erroribus tam notabiliter cum Floro consentit, ut eum solum secutus esse possit. 9, 13 noster falso de Anco Marcio enarrat: „igitur et muro moenia amplexus est.“ et idem refert Aur. vir. ill. c. 5: „nova moenia oppido circumdedit.“ 7, 10 Florus per errorem scribit, ob raptas virgines Veientes Romanis bellum intulisse et fusos fugatosque esse. quocum consentit Aur. c. 2: „Antemnates, Crustumini, Fidenates, Veientes, Sabini etiam ob raptas bellum adversus Romanos sumpserunt.“ verum quidem est, Romulum cum Veientibus et Fidenatibus bellum gessisse neque tamen hoc ob raptas virgines exortum est, sed ex invidia convalescentis Romanorum roboris. — 17, 24 minus recte refertur, bello Gallico Romanos duce Manlio arcem Capitolini montis insedissee, cum Livius V, 47 et 48 et Plut. Camill. c. 28 auctores sint, Q. Sulpicium tribunum militum arci praefuisse. cum Floro autem consentit Aur. c. 23 et 24. 23, 10 Florus non recte tradit, in Apulia aput Asculum melius dimicatum esse Curio Fabricioque consulibus. (cf. Plut. Pyrrh. c. 21.) idem refert Aur. c. 35: „a Curio. et Fabricio superatus Tarentum refugit (Pyrrhus). cf. Ampel. c. 28. — 30, 11 perperam narratur, Romanos Calatino dictatore fere omnia praesidia Poenorum Agrigento, Drepanis, Panhormo, Eryce Lilybaeoque detraxisse. vide, quae infra p. 16 de hoc loco disputavimus. cum Floro congruit aur. c. 39. — praeterea alia quoque vestigia indicant, Aurelium

„ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus moenibus expulisse, cum per Italiam naufraxia sua latius traherent, sic persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint.“ verba „duce Camillo“ L. Spengelius eiicit dicens, ea quae Camillus egisset, iam in superiore capite explicata esse et cum verba „sic persecutus est“ sequentibus illustrarentur et iustum barbarorum excidium duce Dolabella centum annis post demum factum esset, Florum haudquaquam scribere posse, omnia haec duce Camillo accidisse. contra ea mihi haec monenda sunt: Florus rerum chronologicarum imperitissimus saepenumero diversissima tempora miscet et confundit. eum hoc quoque loco temporum rationis ignarum fuisse, ex verbis „post ali-

interdum totas sententias e Floro ad verba esse mutuatum. 40, 24: „actum erat procul dubio, si vir ille cum fratre iunxisset.“ cf. Aur. c. 48: „actum erat de Romano imperio, si iungere se Hannibali potuisset.“ Fl. 81, 20 cf. Aur. c. 73. — Fl. 80, 14 cf. Aur. c. 64. — Fl. 63, 27 cf. Aur. c. 76.

Similiter Ampelium nonnunquam Floro usum esse, errores quidam, in quibus inter se consentiunt, demonstrant.“ 27, 24 scribit Florus: „tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebei cum patriciis iungerentur, qui tumultus in monte Ianiculo duce Canuleio tribuno plebis exarsit.“ hunc tumultum in monte Ianiculo exortum esse, neque Livius, qui hanc tertiam seditionem late in libri quarti initio narrat, neque Dionys. lib. XI. fin. referunt neque ideo Flori narrationi fides tribuenda est. solus autem Ampelius rem narrat eandem, ita tamen, ut statim quisque intelligat, eum e Floro hausisse c. 35: „Tertia (secessio) propter matrimonia, plebei ut patricis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Ianiculo.“ ceterum omnia, quae Ampelius in hoc capite de seditionibus plebis refert, Floro debet. — Fl. 67, 13: „omnis Asia inter rubrum et Caspium et Oceanum Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur.“ Similiter dicit Amp. c. 18: „et magnam partem Asiae inter Oceanum, Caspium rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit.“ Fl. 88, 12 cf. Amp. c. 42 init. — Fl. 93, 5 cf. Amp. c. 27.

quot annos 19, 4^a patet. nam inter victorias quas Manlius Torquatus et Valerius Corvinus a Gallis reportarunt et victoriam P. Cornelii Dolabellae spatium circiter octoginta annorum fuit neque de tanto annorum numero dici potest „post aliquot annos.“ quapropter persuasissimum mihi est, *Florum* posteriora bella *Gallica* paulo post quam *Camillus* urbem a barbaris liberaverat, maximamque partem illo duce gesta esse credidisse. idcirco verba „duce *Camillo*“ suo loco sunt neque eiicienda. sed etiamsi ponamus, pugnam ad lacum *Vadimonis* centum annis post victoriam *Camilli* factam esse *Florum* haud ignorasse, tamen verba „duce *Camillo*“ suo loco esse explicari potest. *Camillus* enim fuit, qui *Gallos* ad internecionem redegit, cum non solum eos in urbe ipsa cruentissima clade afficeret, sed etiam postea persequeretur eorumque vires adeo fraugeret, ut posterioribus infirmas tantum reliquias devincendas traderet. qua de causa *Florus* optimo iure confirmare potuit, *Camillum* effecisse, ut hodie nulla *Senonum* vestigia superessent.

Praeterea huc spectat 28, 9, vide quae de hoc loco infra pluribus exposui.

Nonnullis autem locis satis certe diiudicari nequit, utrum error scriptori an librario imputandus sit. ita 69, 20 codices exhibent: „et cum ille res in *Asia* gerens, eo quoque praefectum misisset *Antonium* in alienam provinciam.“ tamen *Dio XXXVI* init. refert, non *Antonium*, sed *Octavianum* *Cretam* missum esse. cf. *Plut. Pomp. c. 29*. dubium est, utrum vitium *Flori* sit an potius librarii, cum facile fieri posset, quia paulo ante 69, 9 *M. Antonii* mentio fit, ut falsum nomen per errorem in textum irreperet. deinde error nominis est 74, 9: „et tribunus plebi *Metellus* exeuntem ducem hostilibus diris devoverat.“ non tamen fuit ille tribunus *Metellus*, sed *Ateius*. 7. *Plut. Crass. c. 16*. *Dio XXXIX, 32*. Ob similitudinem autem literarum mihi haud improbabile est, librariorum culpa ex *Ateio*, incognito ho-

mine, multo notius nomen Metelli profectum esse. — porro mihi satis certum est, errorem 68, 13: „Pompeius Gallicum obsedit“ non scriptoris inscientia sed temeritate librarii natum esse. nam 68, 21 Florus scribit, ipsum Pompeium in originem fontemque belli Ciliciam profectum esse. cf Appian. Mithr. c. 96. quae inter se repugnantia in eodem fere enuntiato ne stupido atque incogitanti quidem scriptori, qualis Florus est, tribui possunt. praeterea 68, 11 scribit: „pluribus legatis atque praefectis utraque Ponti et Oceani ora complexus est.“ igitur paulo post dicere non potuit, Pompeium, qui summum imperii obtinebat, Gallicum sinum obsedissee. huc accedit, ut Appian. Mithr. c. 95 Marco Pomponio mare Ligusticum et Gallicum traditum esse auctor sit. quibus de causis traditam scripturam „Pompeius“ errore librarii profectam esse existimo et cum Dukero et Halmio „Pomponius“ scribo.

Quae exempla docent, quanta subtilitate atque diligentia ars critica in scriptis Florianis exercenda sit. quae cum ita sint, Halmius falsos numeros in prooemio corrigere sibi dubitandum putavit, veritus, ne correctionibus editorum admissis scriptorem ipsum corrigeret. infra ubi de rebus chronologicis disseremus, num Halmius recte senserit, videbimus. —

Huiusmodi errores, quibus libri Flori referti sunt, viro qui vere est historicus ignosci nequeunt, sed poetae tantum, qui materiam historicam omni calore et contentione excelsi ingenii perscribendam sibi proponit, qui fidem et religionem traditionis plane negligens splendoris et lucis verborum studiosissimus est et ad unam rem primariam omnia confert. tale igitur opus poeticum Flori quoque historia existimanda est¹⁾. quod docet vigor, quocum omnia tractata sunt, in-

---

1) Itaque auctorem huius epitomes eundem esse cum Annio Floro poëta, quem Hadriani tempore vixisse docent Charis. I. p. 38 et Spartian. vit. Hadriani c. 16, persuasum habeo. Ad hunc poëtam est frag-

geniosae comparationes, dicendi genus imaginum frequentia illustre, quod saepe omnem modum excedit: quae res abieiuna oratione historici alienissimae sunt. iam Petrus Burmannus ad Petronium c. CXXIII. dicit: „Florus saepius poëticae quam humane loquens.“ et eadem ratione loquitur Vinetus ad Flor. 34, 5: „multa poëtica hic homo interserit et miscet.“ maxime enim innumerabiles comparationes auctoris ingenium ostendunt poëticum.

29, 1: „igitur“, inquit, „victor Italiae populus Romanus cum ad fretum usque venisset, more ignis, qui cunctas populatus incendio silvas interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit.“ 50, 17: „sed quemadmodum maxime mortiferi morsus solent esse morientium bestiarum, sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine quam cum integra.“ cf. 66, 13. 36, 5. 36, 11. 37, 21 et permultis aliis locis. item multis locis res nimis elate quam ut sensu et cogitatione comprehendi possint, depingit. 18, 17 scribit, Camillum adeo cecidisse Gallos, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleteret. 22, 2 in descriptione belli Etrusci hisce verbis utitur: „ea namque“, inquit, „species fuit illius belli, quasi in terrigenas e coelo ac nubibus tela iacerentur.“ 73, 6: „ipso quoque“, inquit, „Oceano tranquillo magis et propitio, quasi imparem ei se fateretur.“ — sic igitur Florus cum studio poëtae graves sententias et insignitas imagines petit; immo hac in re eo progreditur, ut interdum consulto res in maius augeat, etiam plane depravet et ultro peccet, id quod infra fusius expositurus sum.

Iam vero quod ad finem libelli attinet, Florus populo Romano panegyricum dicit. quod contendit iam Augustinus, qui spectans ad verba Flori 35, 5 scribit de civ. dei III,

---

mentum quoque reducendum, quod a Ritschelio Musei rhénani I. p. 302 sqq. descriptum est. Et Mommsenius et Halmius huic sententiae assentiuntur, cum Iahnus praef. p. XL. ob diversitatem praenominum eam vehementer impugnet.

19: „ita ut“, inquit, „his quoque fatentibus, qui non tam narrare bella Romana, quam Romanum imperium laudare instituerunt, similior victo fuerit ille, qui vicit.“ in quoque fere versu princeps populus orbis terrarum laudibus celebratur, diversissima ratione eius gloria ac magnitudo ornatur. ac primum quidem semper fere rerum praeclare gestarum dii participes proferuntur; deinde res ultra modum extolluntur saepiusque cum praeclarissimis Graecorum victoriis conferuntur. cf. 30, 16. 44, 20; tum clades nunc omnino silentio premuntur, nunc in eis ipsis Romanorum maiestas praedicatur. de hac re perbene loquitur Barthius: advers. LX, 6: „Florus non tam historiam quandam aut compendium gestorum, quam victoriarum paeanem desaltavit, etiam in cladibus anquirens praeconia sententiolis vibrandis et erigendis infortuniis malisque moribus interstinguendis ex memoria.“ interiores quoque dissensiones ita enarrantur, ut ad amplitudinem Romanorum illustrandam plurimum profecisse videantur. quod docent verba 38, 3: „immo in ipsis seditionibus principem populum non immerito suspexeris.“ neque tamen hic singula percurrere volo, praesertim cum Spengelius in laudata disputatione de hac re enucleate disseruerit. unum tantum addam. plerumque Florus bella, quae populus Romanus gessit, ita narrat, veluti si Romani semper iustissimas bellorum faciendorum causas habuissent. ita bellum Gallicum, quod iure gentium a tribus Fabiis violato a Romanis provocatum esse satis constat, barbaris culpaе vertitur 27, 6: „missi ex more legati. sed quod ius apud barbaros? „verumtamen nonnumquam Romani vehementer vituperantur, quoniam pluries bella susceperint populo indigna Romano, 51, 9: „haec (Corinthus) — facinus indignum — ante oppressa est quam in numero ceterorum hostium referretur.“ 54, 17 de bello Numantino: „non temere“, inquit, „si fateri licet, ullius causa belli iniustior. cf. 57, 14. 62, 6. 69, 7. 70, 19. 74, 7 et alias.

Quibus praemissis, paucis dicam, qua ratione propositum mihi explicare velim. scilicet non omnes errores in libris Florianis repertos fuse atque accurate tractabo, quod disputationem meam nimis extenderet neque ullo pacto necessarium est, cum iam antiquiores editores, ut Salmasius, Freinshemius, Dukerus paene omnes errores historicos detexerint et satis illustraverint.⁴⁴ nonnullos tamen locos, de quibus interpretes vel haud satis accurate vel parum acute iudicasse mihi videntur, copiosius tractabo, maximam autem diligentiam in eo positurus sum, ut, quantum potero, ostendam, quibus ex causis errores auctoris nostri profecti sint. Plurima enim vitia in hoc libro commissa auctori ipsi tribuenda sunt neque tamen fontibus, quibus usus est. nam, quod demonstrare possumus, Florus optimos fontes ut Livium, Sallustium, Caesarem secutus est eosque si cum diligentia et iudicio excerpisset, compendium maximi aestimandum nobis tradidisset. tamen rerum a populo Romano gestorum maximeque rerum chronologicarum cum imperitissimus sit, saepe minimis causis motus vehementer hallucinatus est. ita similes res quamvis diversissimis temporibus locisque factas confundit; tum saepissime in praenominibus errat, cum ei alius praeclarior homo eodem nomine gentili atque ille, de quo naratur, usus in mentem veniat. permulti vero errores inveniuntur, qui quomodo exorti sint, parum certe demonstrari potest. Florum aliquot locis de industria peccasse iam supra commemoravi et aliquanto post enucleatius expositurus sum. etiam manifestum est, eum fontes haud semper ad manum habuisse, sed saepissime ex sua ipsius cognitione rerum Romanarum, quam in rhetorum scholis sibi paraverat, historiam suam composuisse. plurimum autem in rebus antiquissimi temporis, quod non satis cognitum habuisse videtur, erravit. contra rerum extremis centum annis reipublicae gestarum, quia hac in parte paucissimi levissimique errores observantur, peritior fuit. nihilo tamen minus

semper cavendum est, ne rebus quas Florus solus memoriae prodit, prorsus fides tribuatur, sed semper accurate videndum est, scriptorne fortasse habuerit, cur de industria res corrumpet an causae fuerint, quae errorem efficere possent.

Iam vero huiusmodi locos quosdam fusius contemplantur primumque disputabimus.

I. De eis locis, in quibus Florus dedita opera res vel depravasse vel in maius auxisse nobis videtur.

Omni ratione Florus, id quod supra dictum est, maxima cum industria sententias vibrantes, ampullas et sesquipedalia verba proferre studet. qua in re nonnunquam eo progreditur, ut sermonis tumidi causa consilio contra omnem fidem historicam res corrumpat. praeterea cum ubique celebret populi Romani laudes, ut eius gloriam magis amplificet, res bene gestas in maius extollere solet. exempla quae huc spectant deinceps afferam.

14, 1 Florus memoriae prodit: „Tarquinius tamen tam diu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit superque ipsum mutuo vulnere expiravit, plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur“. ista verborum circuitione Florus subinducat, Aruntem Tarquinius violasse Lucretiam; tamen valde hac in re aberrat; nam omnes scriptores praeter Servium ad Virg. Aen. VIII, 646, qui nostro assentitur, Sextum Tarquinius stuprum fecisse testificantur. Liv. I, 58. Aur. Vict. de vir. ill. c. 9. Val. Max. VI, 1, 1. Dionys. IV. p. 194 (ed. Lips. a. 1691). — equidem autumo, Florum hac in re peccare voluisse, quo melius quadraret illud sublime elateque dictum: „plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.“

21, 27. „nam subito“, inquit, „inconditos adque palantis adgressus est captisque superioribus iugis in subiectos suo iure detonuit. ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas e coelo ac nubibus tela iacerentur.“ hanc pugnam

in saltu Ciminio commissam Liv. IX, 36 ita describit: „postero die luce prima iuga Ciminii montis tenebat. inde contemplatus opulenta Etruriae arva milites emittit. ingenti iam abacta praeda tumultuariæ agrestium Etruscorum cohortes, repente a principibus regionis eius concitatae, Romanis occurrunt adeo incompressae, ut vindices praedarum prope ipsi praedae fuerint. caesis fugatisque eis, late depopulato agro, victor Romanus opulentusque rerum omnium copia in castra rediit.“ apertum quidem est, Florum hac in descriptione pugnae Livium secutum esse; sed ita rem contra omnem veri fidem adumbravit, ut quisque statim intelligat, eum ex more poëtico data opera rem corripisse et in maius auxisse, ut narrationem excelsis sentiis exornaret.

14, 19 narrat, inter pugnam apud Regilli lacum factam Postumium dictatorem signum in hostes iaculatum esse, ut inde repeteretur. Liv. II, 20 ait tantum, Postumium cohorti suae signum dedisse, ut, quem suorum fugientem viderent, pro hosto haberent; neque tamen signi in hortos missi mentionem facit neque huius rei, quod sciam, alius quisquam auctor est. manifestum igitur est, Florum hic rursus de industria rem mutasse, quo maiorem pugnae gravitatem atque auctoritatem adderet.

40, 15. Totam rem, quam Florus ibi refert, ad verba fere e Livio XXVI, 11 hausit praeter extremam sententiam: „nec sector inventus est, ut scias etiam praesagia fati fuisse.“ hanc rem de suo satis ridicule addidit, quo melius tota narratio quadraret.

Iam vero eos locos pertractare volumus, in quibus Florus rem in maius auxisse nobis videtur, quo vel singulorum virorum gloriam magis amplificaret vel omnino totius populi laudem clariorem redderet. quo spectant, quae 9, 13 narrantur, Ancum Marcium muro moenia amplexum esse et interfluentem urbi Tiberinum ponte commisisse. cf. 11, 23. Livius tamen I, 33 refert, Anco regnante Ianiculum urbi adiectum esse et id non muro solum sed etiam ob commo-

ditatem itineris ponte sublicio, tum primum in Tiberi facto, coniungi urbi placuisse. secundum Dionys. III p. 135 et 136 Ancus Aventinum muro et fossa, Ianiculum muro tantum cinxit; demum Tarquinium Priscum muro lapideo circumdare urbem paravisse Liv. I, 36 auctor est. in maius autem rem auget Florus, ut Anci facta, quorum perpauca tantum memoratu digna proferre potest, saltem exaggeret.

15, 3 „extant“, inquit, „et parta de Antio spolia, quae Maenius in suggestu fori capta hostium classe suffixit — si tamen illa classis, nam sex fuere rostratae — sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit.“ Romanos iam tum pugna navali vicisse, nusquam alibi traditum invenio. in contrarium multi auctores ante primum bellum Punicum Romanos ne cogitasse quidem mare testantur. cf. Polyb. I, 20. Liv. ep. XVII. Senec. de brev. vit. c. 13. Livius autem VIII, 14 prorsus aliter rem narrat; naves enim Antiatum non pugnando captas, sed Romanis, cum Antiates terrestri proelio victi fuissent, ex legibus pacis traditas esse. Apparet igitur, Florum classes captas et bellum navale, quae nulla fuerunt, comminiscens rem in maius auxisse.

25, 6 Pyrrhum bis exutum castris, bis saucium et in Graeciam suam trans mare ac terras fugatum esse narratur. sed, quod sciam, nullus alius scriptor Pyrrhum bis castris exutum esse testatur. profecto tertio proelio eum castris exutum esse, alii quoque tradunt neque tamen secundo quoque proelio. quapropter hanc rem a Floro in maius auctam esse statuo, id quod supra in eodem capite de pugna apud Asculum commissa fecit. quod quisque extemplo intelliget, si Flori narrationem huius pugnae cum Plut. Pyrrh. c. 21 comparaverit. similiter 42, 18 res in maius elata est. ibi Philippum regem Macedonum Laevino consule bis victum bis fugatum, bis exutum castris narratur. regem bis victum esse et Polyb. XVII, 11 auctor est, ubi Graecorum legati in senatu haec dicunt: „καὶ γὰρ ἡνύσθαι τὰ μέγιστα τοῦ πολέμου, τῶν τε Μακεδόνων προσηττημένων δις ἤδη καὶ κατὰ

γῆν πλείστων αὐτοῖς χορηγιῶν ἐκδεδαπανημένον.“ neque tamen quisquam memoriae prodit, Antiochum bis quoque castris exutum esse, quod Florus, ut supra, consulto finxit.

30, 11 parum recte traditum est, Calatino dictatore Romanos fere omnia praesidia Poenorum Agrigento, Drepanis, Panhormo, Eryce Lilybaeoque detraxisse. Calatinus bis consul fuit. primo consulatu cum collega C. Sulpicio oppida Hippanam, Mytistratum, Camarinam, Ennam cepit καὶ ἕτερα πλείω πολιςμᾶτια τῶν Καρχηδονίων, ἀπὸ δὲ τούτων γενόμενοι Λιπαραιούς ἐπεχείρησαν πολιορκεῖν. Polyb. I., 24. iterum consul factus cum Cn. Cornelio Panhormum expugnavit; (id. I., 38) Agrigentum autem non a Calatino captum est, sed iam antea a Lucio Postumio et Quinto Mamilio consulibus sub Romanorum potestatem redactum erat. (id. I., 17). Drepana vero et Lilybaeum inter totum primum bellum Punicum Carthaginienses obtinebant et ea oppida et Eryx arx, quam Hamilcar Barcas Romanis rursus eripuerat, ab eo fortiter defensa sunt, donec Catulus victoria apud insulas Aegatas parta totam Siciliam ideoque etiam Drepana et Lilybaeum in deditionem accepit. Florum, ut res a Calatino gestas in maius extolleret, consilio finxisse, mihi luce clarius est, praesertim cum aliis eiusdem capitis locis, quae fidem superent narret, ut 30, 20: „Lucio“, inquit, Cornelio Scipione consule cum iam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia“ etc. et 32, 1 scribit, Romanos Metello consule apud Panhormum sic hostes cecidisse, ne amplius Siciliam aggredi cogitarent.

34, 18 refert, legatos Romanos ab Illyricis ne gladio quidem, sed ut victimas securi percussos, praefectos navium igne combustos esse. proximam belli Illyrici materiam prae-buit, quod alter legatorum Romanorum ab Illyricis occisus est. cf. Polyb. II., 8. Liv. ep. XX. Appian. de reb. Illyr. c. 7. contra praeter Florum et Plin. N. H. XXIV, 6 duos legatos Iunium et Titum Coruncanium interemptos esse tradit. sed quod Florus dicit, legatos ne gladio quidem, sed ut

victimās securi percussos esse, prorsus incredibile est neque usquam alibi confirmatur. Polybius autem, cui his in rebus prae ceteris omnibus summa fides habenda est, ita rem narrat: Ἡ δὲ (Teuta) γυναικοθύμως καὶ ἀλογίστως δεξαμένη τὴν παρῳήσιαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωργίσθη πρὸς τὸ ῥηθὲν, ὥς, ὅλιγωρήσασα τῶν παρ' ἀνθρώποις ὀρισμένων δικαίων ἀποπλέουσιν αὐτοῖς ἐπαποστεῖλαι τινὰς, τὸν παρῳήσιασάμενον τῶν πρέσβων ἀποκτεῖναι (II., 8). item extra fidem mihi traditum esse videtur, praefectos navium igne combustos esse, quippe quod neque ab alio quoquam comprobetur neque satis probabile sit. quae cum ita sint, Florum de industria res depravasse statuo. est enim, id quod supra ostendimus, Flori consuetudo, ut iniurias, quibus Romani ab aliis gentibus affecti sint, supra modum augeat eo consilio, ut Romanis semper summum fuisse ius hostibus bellum inferendi demonstret.

Hostium populi Romani crudelitatem et immanitatem ea quoque augment, quae narrantur 37, 3, Hannibalem in pugna Cannensi ipsum denique milites ferro parcere iussisse. vide quae Salmasius ad h. l. diserte exposuit.

44, 27 scribit, Antiochum regem trecenta milia peditum, equitum falcatorumque curruum non minorem numerum habuisse. nemo est, quin videat, hunc ingentem numerum falsissimum esse. Appian. de reb. Syriac. c. 32 exercitum regis septuaginta milium militum fuisse testatur. et Liv. XXXVII, 37 regem septuaginta milia peditum, equitum plus duodecim milia habuisse. Florus igitur hostium numerum multiplicavit, ut victoria Romanorum illustrior videretur.

54, 3 parum recte traditum est, Viriathum a Fabio Maximo oppressum esse. constat enim, Viriathum a. Q. Fabio proconsole non oppressum, sed aequis conditionibus foedus initum esse. cf. Appian. de reb. Hisp. c. 68. Liv. ep. LIV. Aur. Vict. de vir. ill. c. 71. Florus in his quoque verbis

ad laudem Fabii Maximi amplificandam consulto an ob inscientiam rei peccaverit, mihi parum apertum est.

56, 1 de excidio Numantiae refertur, unum virum Numantinum non fuisse, qui in catenis ductus esset. a nostro stat Vegetius III., 10. tamen dissentiunt Strabo III. p. 162 et Appian. de reb. Hisp. c. 97 sqq., qui refert, numerum Numantinorum se dedisse, ex quo Scipio quinquaginta, ut triumphum celebrarent, delegisset. Florus dedita opera hanc rem mutavit, quo speciosior descriptio esset animumque lectoris magis teneret. eodem pertinent. quae 94, 6 de proelio cum Catilina facto narrantur, neminem hostium bello superfuisse.. cf. Sallust. Cat. LXI, 5.

74, 1: „Vercingetorix“, inquit, „equum et phaleras et sua arma ante Caesaris genua proiecit. „habe“, inquit, „fortem virum, vir fortissime, vicisti.“ nihil de hac re apud Caesarem. scribit tantum VII., 89 B. G.: „Vercingetorix deditur, arma proiciuntur.“ Florum autem rem ex alia fonte hausisse haudquaquam verisimile est. nam Caesar, qui plerumque omnia, quae, ut nomen gloriaque ipsius amplificarentur, aliqua ratione valere potuerunt, diligentissime memorat, nullo modo rem sui ipsius gloriosissimam praetermisisset, si revera accidisset. equidem igitur statuo, Florum contra fidem historiae hanc rem commentum esse, ut tota narratio insignior esset.

80, 7 Florus memoriae prodit, Tiberium Gracchum contra fas collegii, iuris, potestatis iniecta manu Octavium depulisse rostris adeoque praesenti metu mortis exterruisse, ut abdicare se magistratu coactus esset. res autem omnino aliter se habet. Tiberius enim cum etiam atque etiam ab Octavio, ut sponte ab intercessione sua desisteret, nequidquam petisset, tandem ad extremum adductus rogationem ad populum tulit, ut collegae suae magistratus abrogaretur. cf. Velleius II., 2. Plut. Tib. Gracch. c. 11. Appian: de reb. civ. I., 12. nusquam autem alibi, quod sciam, traditum est,

Gracchum collegae manum intulisse, ita ut magistratu se abdicare metu mortis cogeretur. iam vero quid de hoc loco sentiam, expositurus sum. ex tota seditionum Gracchanarum ceterarumque descriptione quisque facile assequitur, Florum ab his interioribus rebus novis alienissimum fuisse, cum ex his rebus reipublicae Romanae multum detrimenti exortum esse arbitraretur. quibus de causis omnes, qui seditiones excitaverant, turpissimos homines significavit; itaque etiam hoc loco rem consulto, fide historiae neglecta, corrumpit, ut Tiberii mores in invidiam vocaret. — relicum est, ut dispuemus de loco 104, 13 ubi narratur, Caesarem ob victorias apud Pharsalum et Thapsum et Mundam partas non triumphasse. Caesarem de civibus apud Pharsalum et Thapsum victis non triumphasse, et Vell. II., 26 et Suet. Caes. c. 37 testantur. tamen eidem tradunt, eum de Hispania i. e. de civibus apud Mundam devictis triumphum egisse. cf. Dio XLIII, 42. Plut. Caes. c. 56. equidem non crediderim, Florum tantam rem, quantus triumphus de civibus Romanis factus est, ignorasse, praesertim cum extremarum reipublicae rerum, quod diximus, satis peritus esset; sed potius persuasum habeo, scriptorem hoc loco de industria hanc rem in contrarium mutasse, ne tantam ignominiam populi Romani commemoraret.

Iam vero disseremus:

II. De eis locis, in quibus facile intelligitur, quibus externis causis Florus ad errores adductus sit.

Ac primum quidem de aliquot praenominibus disputabimus, quae Florus, eo quod hominem quendam cum alio clariore plerumque eiusdem nominis gentilis confundit, falsa reddit. 15, 7: „sed hos praecipue Titus Quinctius domuit, ille dictator ab aratro, qui obsessa et paene iam capta Manili (immo: Minuci) consulis castra egregia victoria recuperavit.“ non tamen Titus, sed Lucius Quinctius Cincinnatus

dictator Minucium consulem in monte Algidio obsessum liberavit. cf. Liv. III., 25 sqq. Aur. Vict. de vir. ill. c. 17. sed cum sub idem tempus viverent ex eadem gente Titus Quinctius Capitolinus et Lucius Quinctius Cincinnatus, facile Florus in errorem praenominis rapi potuit. cf. Liv. III., 12. 45, 20 Gnei Manlii castra cepisse Histri memorantur. a nostro stat Iul. Obseq. c. 62; sed uterque hoc in nomine errore labitur. secundum Livium XLI. init. consul, qui bellum contra Histros gessit, A. Manlius Vulso; contra consuli, qui bellum Gallograecum in sequente capite expositum suscepit, Gneo Manlio Vulsoni nomen erat. cf. Liv. XXXVIII., 12. hunc Florus, praenomine omisso, Manlium Vulsonem vocat. (46, 3). statim in oculos incurrit, Florum similitudine nominum deceptum ea confudisse.

Eadem ratione aliquanto post 45, 22 in nomine Appii Pulchri peccat. haud tamen Appius Pulcher, sed. C. Claudius Pulcher, qui una cum Tib. Sempronio Graccho consul erat, bellum contra Histros gessit. Liv. XLI, 8 sqq. etiam hoc loco promptum est, qua re Florus falli potuerit. praeclarissimi enim gentis Claudiae viri Appio praenomine utebantur. ideoque isti Claudio Pulchro stulte nomen Appii indidit.

In eodem nomine Florus errat 32, 6 ubi Appio Claudio consule Romanos non ab hostibus sed a dis ipsis superatos esse tradit. verum nomen consulis non erat Appius, sed Publius Claudius Pulcher. Eutrop. II., 26. Polyb. I., 49. Front. Strat. II., 13, 9.

5, 21 Florus falso Quintum Fulvium pro Marco Fulvio scripsit. vide quae infra p. 31 pluribus de hoc loco exposuimus.

Saepius etiam eo quod vel eadem vel similia nomina in rebus commemorantur, Florus eas confundit.

19, 22 Curio Dentato consule omnem eum tractum, qua Nar, Anio, fontes Velini Hadriano tenus mari igni fer-

roque vastatum esse refert. hunc totum tractum a Curio Dentato bello Sabino vastatum esse, extra fidem est. nam terra Sabinorum a Tiberi et Etruria usque ad Apenninos montes patet. Strabo V. p. 228. circumcluditur a Nare flumine, Tiberi, Anienē, fontibus Velinis. Plin. N. H. III., 12. terras vero ab Apennino usque ad Hadriaticum tenuere Umbri et Galli. revera hanc totam regionem, quam Sabini, Umbri, Senones incolebant, Curius consul sibi subiecit; hoc vero bello Samnitico factum esse, testatur Aur. Vict. de vir. ill. c. 33: „Manius Curius Dentatus primo de Samnitibus triumphavit, quos usque ad mare superum perpacavit.“ Florus igitur bellum Sabinum et Samniticum, quae idem Dentatus perfecit, confudit et miscuit. quod sine ullo dubio ex verbis, quae secuntur, apparet: „qua victoria“, inquit, „tantum hominum, tantum agrorum redactum est in potestatem, ut in utro plus esset nec ipse posset aestimare qui vicerat.“ quae verba spectant ad illud, quod Dentatus regressus in concione de bello Samnitico professus est: „tantum“, inquit, „agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuissent, nisi tantum agri cepissem. (Aur. Vict. l. 1.)

22, 3 Florus valde errat, cum referat, Fabium Maximum saltu Ciminio penetrato Etruscos magno proelio devicisse, in quo alter consulum Decius Mus patrio more se devovisset. neque vero hoc bello Decius pro patria se devovit, sed aliquot annis post in pugna apud Sentinum facta, qua Q. Fabius Maximus Samnites, Etrurcos, Umbros, Gallos devicit. Liv. X, 28. ex utroque proelio cum Q. Fabius Maximus victor discederet, factum est, ut Florus rerum ignarus tempora diversa misceret et confunderet.

Nunc venimus ad difficillimum locum 28, 9 ubi codd. Bambergensis et Nazarianus haec verba exhibent: „largitione, Cassium agraria lege suspectum regiae dominationis praesente morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater

ipsius sumpsit, hunc Quinctii dictatoris imperio in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit.“ res, ad quam Florus spectat, ita se habet: Spurius Cassius ob legem quam tulit agrariam, ut agri quem foedere cum Hernicis facto acceperant altera pars dimidia Latinis, altera plebi daretur, damnatus necatusque est et sunt, qui patrem auctorem eius supplicii ferant. Liv. II, 41. quod accidit a. a. u. c. 268. Spurius autem Maelius ex equestri ordine ob largitiones frumenti quas fecit imperio L. Quinctii dictatoris a. C. Servilio Ahala magistro equitum in medio foro trucidatus est a. a. u. c. 315. hunc locum Flori valde corruptum esse et lacuna laborare, nemo non intelligit. et antiquiores interpretes et nuper Halmius hanc lacunam explere conati sunt simulque ut errorem historicum effugerent, transpositionem fecerunt: „Spurium Cassium agraria lege, Maelium largitione“ etc. profecto hac emendatione locus contra veri fidem non pugnat; sed equidem hanc coniecturam multo temerariorem esse puto, quam ut probabilis sit et opinor, ita non vitia librarii sed genuina verba auctoris ipsius corrigi. vera autem manus auctoris ut restituatur, cum Iahnio praef. p. XVI ante verbum „largitione“ aliquid excidisse, cetera vero verba in eo ordine quo tradita sunt, retinenda esse statuo. suspicor igitur lacunam explendam esse verbis: „Spurium Maelium frumentaria.“ ita sane locus magnis erroribus historicis laborat, cum et res et tempora confundantur et misceantur. sed quod ad errorem chronologicum attinet, per eundem errorem Ampel. c. 27 labitur: „(Marcus) Maelius cum frumentaria largitione affectare regnum videretur, iussu Quinctii Cincinnati dictatoris a magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum agrariis legibus factionem et dominationem pararet“ etc. iam supra demonstravi, Ampelium in nonnullis rebus Floro usum esse et hanc quoque rem eum ex Floro hausisse autumo, licet in re ipsa non peccet, quam aut ex alio fonte hausisse aut

melius scivisse videtur. quibus de causis tanta vitia apud Florum profecti sint, facile intelligitur, cum et Cassius et Maelius uno eodemque proenomine Spurii uterentur.

Porro hoc exemplum 39, 1 occurrit, ubi Florus in medio bello Punico secundo enarrando versatus Sardiniam Gracchum arripuisse et domuisse refert. et sane illo tempore a Romanis in Sardinia dimicatum est insulaque domita, (Liv. XXIII, 34 et 41), fuit eodem tempore Romae Tib. Sempronius Gracchus, vir praeclarissimus, qui multas res bene gessit, consul a. a. u. c. 536 (Liv. XXIII, 24); neque vero is a. a. u. c. 537 Sardiniam sortitus est provinciam, sed T. Manlius praetor (Liv. ibid. 49). eandem autem insulam, cum multis annis post a. a. u. c. 575 rebellaret, Tib. Sempronius Gracchus, Tib. Sempronii nepos, denuo domuit de eaque triumphavit (Liv. XLI, 9 et 28). Florum aequabilitate nominum deceptum haec omnia confudisse atque permiscuisse liquet.

106, 22 refert Florus: „semper alias Antonii pessimum ingenium Fulvia tum gladio cincta virilis militiae uxor agitabat etc.“ Fulvia erat uxor M. Antonii triumviri. (Liv. ep. 125). primum igitur ex verbis: „iterum arma cierat“ et „iam non privatis, sed totius senatus suffragiis indicatum hostem Caesar adgressus“, deinde ex eo quod Antonius praenomine caret Florum existimasse liquet, M. Antonium triumvirum a Fulvia uxore ad bellum Perusinum excitatum esse. quod prorsus falsum est. namque post pugnam ad Philippos factam triumviri agros veteranis distribuerant, quamobrem bellum Perusinum exortum est. itaque M. Antonius ipse hoc bellum incipere non potuit, sed eius frater L. Antonius consul, de quo Vell. Pat. II, 74: „vitiorem“, inquit, „fratris sui consors, sed virtutum, quae interdum in illo erant, expers“ a Fulvia ad bellum incitatus est. Florum similitudine nominum deceptum belli auctores confudisse apparet.

De locis 23, 2 et 44, 25 vide quae in rebus geographicis p. 34 disputavimus.

Nonnunquam factum est, ut Florus nomina duorum hominum in unum componeret et inversum unum nomen in duo distraheret.

Eo pertinent quae narrantur 68, 15, Lentulum Libycom, Marcellinum Aegyptium fretum obsedissee. Florus hallucinatur. nam secundum Appian. de bell. Mithr. c. 95 Lentulus Marcellinus nomen unius viri est. Halmius hunc errorem librario imputans corrigit: „Libycom Lentulus Marcellinus, Aegyptium Pompei invenes.“ an recte egerit, dubito. in contrarium errorem Florus 97, 23 adductus est, cum ex duobus ducibus M. Octavio et Scribonio Libone unum nomen Octavii Libonis effecerit. cf. Caes. B. C. III, 5.

Quo spectat etiam error, in quem 12, 17 noster incidit: „itaque“, inquit, „substitutus Horatius Publicola summo studio adnissus est ad augendam liberi populi maiestatem.“ in locum L. Tarquinii Collatini consulis subrogatus est P. Valerius, cui postea cognomen Publicolae inditum est. (Liv. II, 2 et 8). hoc nomen omnes alii scriptores exhibent. Florus ergo in Horatii nomine hallucinatur. equidem suspicor, eum hac de causa in hunc errorem adductum esse: post obitum Bruti consulis collega Publicolae factus est Sp. Lucretius et paulo post quam hic mortuus erat, in eius locum M. Horatius Pulvillus suffectus est. (Liv. II, 8). Florus igitur cum negligenter et strictim fontem percurreret, nomina duorum virorum miscuit, id quod eo facilius fieri potuit, quod cognomina Publicola et Pulvillus in literis satis concinunt.

Sed non solum nominum similitudine, sed etiam rerum gestarum permulti eorrorres creati sunt, quos singillatim deinceps exponam.

14, 11 Postumio dictatore bello Latino Cossus equitum magister exuere frenos imperasse, quo acrius incurrerent,

traditur. tamen, non Cossus, sed T. Aebutius magister equitum fuit, qui in Octavium Mamilium impetum dederat. cf. Liv. II, 19. Dionys. VI, 2. Cossus fuit Aemilio Mamercio dictatore magister equitum, qui Larte Tolumnio Veientium rege certamine singulari interfecto secunda spolia opima ad Feretrium reportavit. (Liv. IV, 19. Florus 16, 12). mirum est, Florum in huius certaminis cum Tolumnio facti descriptione nomen victoris non protulisse, cum 7, 11 et 34, 12 ubi spolia opima capta esse narrat, victores nominet. quare hoc suspicor: Florus haud ignoravit, Cossum equitum magistrum sub imperio dictatoris certamine singulari ducem hostium trucidasse prosperumque proelii eventum effecisse; quo tempore quoque dictatore hoc factum esset nesciit. porro ei notum erat bis certamine equitum magistri cum duce hostium facto victoriam esse reportatam; alter casus hoc bello Latino, alter bello cum Veientibus gesto accidit. prius igitur certamen Florus per errorem Cosso adscribit, qui re ipsa certamen cum rege Veientium iniit. itaque in hoc bello enarrando victoris nomen praetermisit.

30, 16 de Calpurnio Flamma scribit: „ac sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidae famam adaequavit, hoc illustrior noster, quod expeditioni tantae superfuit, licet nihil inscripserit sanguine.“ hic locus clarissime demonstrat, Florum notissimarum historiae Graecae rerum prorsus ignarum fuisse. nusquam alibi Leonidas, victoria apud Thermopylas a Persis reportata, quidquam sanguine inscripsisse memoratur. quod de Othryade alio Lacedaemoniorum duce, qui cum trecentis militibus in bellum contra Argivos profectus est, nuntiatur. qui cum mortifero vulnere ictus in loco proelii relictus esset, proxima nocte tropaeum ex hostium armis erectum sanguine suo inscripsit et obiit. cf. Herod. I, 82. Stob. Floril. VII, 67. Plut. Mor. 306. Suidas. V. Ὀθρυάδης. Val. Max. III, 2 ext. 4. idcirco quod uterque Spartanorum dux fuit et cum trecentis comitibus pro patria sanguinem

profudit, ut Florus res confunderet, plectus esse mihi videtur.

Denique de loco disputabo, in quo Florus mirum in modum peccasse mihi videtur. narrat enim 22, 8, bello Tarentino socios fuisse Tarentinorum Campanos, Apulos atque Lucanos. plane fallitur. Liv. ep. 12—14 socios Tarentinorum Samnites, Lucanos, Bruttios, Etruscos numerat; Eutrop. II, 2 Samnites, Lucanos, Bruttios; Plut. Pyrrh. c. 13 Lucanos, Messapios, Samnites. cf. Justin. XVIII, 1. Campanos quoque et Apulos Tarentinorum socios fuisse, neque usquam alibi refertur neque verisimile est. Campanis enim ante breve tempus paulo post Latinos subactos civitas sine suffragio erat data (Liv. VIII, 14) neque habebant, cur ab hostibus Romanorum starent. etiam Florus sibi ipse repugnat, cum 25, 3 scribat, victorem primo proelio Pyrrhum tota tremante Campania Lirim Fregellasque populatum esse. Campania autem si cum Tarentinis ideoque cum Pyrrho coniuncta esset, non habuisset, cur Pyrrho appropinquante tremaret. Pyrrhum Campaniam depopulatum esse, testatur et Eutrop. l. l. — quod ad Apulos attinet, bello Samnitico ut Lucani nunc Romanorum nunc Samnitum partium erant et ita facile fieri potuit, ut Tarentinorum socii evaderent. sed tamen huius rei cum nusquam mentio fiat, eos aut a Romanis stetisse aut, id quod verisimilius est, nullius partis fuisse sumendum est. Sigon. de Ant. Iur. Ital. I, 13 scribit, Apuliam ante hoc bellum in societatem Romanorum venisse. equidem opinor, Florum, ut Campanos, Apulos, Lucanos cum Tarentinis coniunctos fuisse arbitraretur, externa causa inductum esse. hoc enim bello prima pugna apud Heracleam urbem Campaniae (ita 23, 2 falso traditur. vide quae infra p. 34 de hoc loco in rebus geographicis disputavimus), secunda apud Asculum in Apulia (23, 10), postrema in Lucania sub Arusinis campis (23, 17) commissa

est. iam vero Florus effecit, ut illae ipsae nationes, in quarum terra pugnatum esset, a Tarentinis stetissent.

De rebus chronologicis *).

Rupértus ad Flori prooem. princ. de Floro dicit: „praeterea in historia caute legendus est, quod multos committat nunc metachronismos nunc prochronismos“. in ratione temporum quae Florus erravit, eodem fere numero et pondere sunt atque quae in rebus gestis peccavit. haud semel magnam harum rerum inscientiam eo celare studet, quod numeris rotundis utitur, quod non solum maioribus temporum spatiis ut in prooemio suo facit, id quod alii quoque rerum scriptores nonnunquam facere solent, sed etiam satis brevibus spatiis. ita 20, 20 tempus bellorum Samniticorum quinquaginta annorum indicat, cum a. M. Valerio Corvino tertium et Aulo Cornelio Cosso consulibus a. a. u. c. 411 incipiens et P. Cornelio Rufino et M. Curio Dentato consulibus a. a. u. c. 464 desinens bellum quinquaginta tres annos complexit. item 32, 4 rotundo numero utitur, scribens, centum circiter elephantos in pugna captos esse. Liv. ep. 19 habet centum viginti, Eutrop. II., 24 centum triginta. denique 63, 26 rotundo numero scribit, Mithridatem quadraginta annos restitisse. tradit autem Appian. Mithr. c. 118, quadraginta duos annos Romanos cum rege belligerasse. Iustin. XXXVII, 1 habet quadraginta sex annos.

Iam vero Florum etiam ad chronologicos errores nonnunquam externis causis inductum esse, in confesso est. at

---

*) Nuper in libello, qui inscribitur: „Das Geschichtswerk des Florus.“ Freising 1865 Iosephus Roberus Florum rationem geographicam secutum res gestas narrasse probabiliter exposuit. sed tempore, quo meam dissertationem scripsi, cum ille liber mihi ignotus esset, rationem eius habere non potui.

dificillimum est, certa huius rei documenta invenire. interdum consilio Florum temporum rationes neglexisse, cum plerumque res per genera digestas persequatur, statim quisque intelligit. ita 84, 12 bellum servile post bellum sociale narratur, etsi primum bellum servile in Sicilia duce Enno Syro paulo ante excidium Numantiae a. a. u. c. 620 et alterum bellum servile Salvio et Athenione ducibus circiter a. a. u. c. 650 exorta sunt, sociale vero bellum a. a. u. c. 663 incipiens usque ad a. a. u. c. 666 progressum est. tamen bellum servile et sociale, cum eiusdem generis sint, composuit et bellum sociale ut gravissimum praemisit. porro apertum est, cur 69, 25 bellum Balearicum, quod a Metello Balearico ad finem perductum est, bello Cretico et piratico postpositum sit, quamquam illud paulo post motus Gracchanos, bellum autem piraticum et Creticum sexaginta demum annis post gestum est. Florus enim per errorem Metellum Creticum et Metellum Balearicum fratres esse putat (69, 27) ideoque eorum triumphos uno tenore memorat. — tum quare error 106, 20 in bello. Perusino natus sit, conici potest. illud enim bellum continuo post bellum Mutinense narratur et triumviratui belloque contra Brutum et Cassium gesto antepositum est, cum paulo post pugnam ad Philippas factam et ex agrorum divisione, quam triumviri victores, ut veteranis satisfacerent, susceperunt, exortum sit. cf. Liv. ep. 123. Eutrop. VII, 3. Vell. Pat. II, 74. iam vero, quod iam supra p. 23. exposuimus, Florus falso huius belli auctorem M. Antonium putavit, cum re ipsa eius frater L. Antonius id gereret. erat autem Floro notum, post triumviratum bellum inter Octavianum et Antonium in Graecia tantum exortum neque tamen inter eos in Italia bellum ex agrorum divisione ex eo tempore gestum esse. igitur confecit, ut hoc bellum ante triumviratum factum esset et ita rem explicavit.

Turpissime in ratione temporum hisce locis peccavit: 19, 8 bellum Latinum, in quo Decius Mus se devovit, bello

Samnitico anteponit. tamen non contemptu urbis a Gallis incensae Latini hoc bellum contra Romanos susceperunt, sed bello Samnitico illud conflatum est, cum Romani Latinis aequo secum coniunctis foedere neglectis ultro Samnitibus pacem dedissent. — tum 35, 2 foedissime errat scribens: „post primum Punicum bellum vix quadriennii requies — ecce alterum bellum.“ sed inter primum et alterum Punicum bellum spatium viginti annorum fuit. cf. Cato orig. 4. — denique 63, 26 tradit falsissime, tredecim annos Hannibali suffecisse, cum 35, 3 recte scribat, hoc bellum amplius decem et octo annos habuisse.

Nonnulli errores chronologici sunt leviores eosque Florus cum aliis praeclaris rerum scriptoribus communes habet. saepe res et instituta memorat, quae tempore de quo loquitur nondum erant, sed postea facta sunt. 123, 17 refert, Caesarem Augustum septingentesimo ab urbe condita anno Ianum geminum cludere ausum esse. sed enim templum Iani a. a. u. c. 725 clausum demumque duobus annis post Octaviano cognomen Augusto inditum est.

Iam vero omnibus aliis erroribus chronologicis, quippe qui iam ab antiquioribus editoribus diligentissime excussi sunt, praetermissis, numeros tantum in prooemio 5, 20 sqq. commemoratos, de quibus viri doctissimi valde inter se dissentiunt, enucleatius examinabo et quid sentiam explicabo.

Florus historiam a primordiis rerum Romanarum usque ad exitum bellorum civilium, cum Octavianus princeps factus pacem templo Iani clauso indicavit, perduxit. quod spatium septingentorum annorum fuisse Florus 5, 2 et 123, 18 scribit. hic rotundo numero usus est, id quod alii quoque scriptores faciunt. cf. Appian. prooem. c. 6. Liv. praef. exploratum mihi est, Florum hoc loco Livii computationem secutum esse, quod colligo et ex eis quae 5, 9 extant: „quare cum, si quid aliud, hoc quoque operae pretium sit cognoscere etc.“, quae verba mihi initium prooemii Liviani in

memoriam reducunt: „facturusne operae pretium sit.“ et ex loco 5, 13: „ad admirationem principis populi conlaturus“, qui locus spectat ad verba Livii: „iuvabit tamen rerum gestarum memoriae principis terrarum populi pro virili parte et ipsum consuluisse.“ quod septingentorum annorum spatium Florus in aetates dividit tres. primam aetatem a primordiis populi Romani usque ad expulsos reges ducit eamque infantiam populi vocat; alteram ab expulsis regibus usque ad Italiam subactam metitur; haec est adulescentia; tertia autem aetas ad principatum Octaviani pertinet, quae est iuventus. infantiae tempus quadringentorum annorum, adulescentiae centum et quinquaginta itemque iuventutis fuisse optimi codices testantur. sed hi numeri a vero longius absunt. nam infantia ducentos quadraginta quatuor annos complectitur. cf. Liv. 1, 60 Dionys. IV. fin. Appian. l. l. rotundo numero usus ducentos quinquaginta annos computat. deinde adulescentia a Bruto et Collatino primis consulibus incipiens in Appium Claudium et Quintum Fulvium consules desinit, quo tempore Romani Italiam sibi subiecerunt. iam quod ad Appium Claudium et Quintum Fulvium consules attinet, Halmius praef. ed. p. 4 indicat, Florum in mente habuisse Appium Claudium Pulchrum et Quintum Fulvium Flaccum, qui consulatu a. a. u. c. 542 fungebantur et contra Hannibalem pugnabant, quod Florus ipse 40, 6 refert. neque tamen hos consules cum memoret, ipsis consulibus totam a Romanis Italiam subactam esse meminit, quod tamen ei non erat praetermittendum, si vere in prooemio ad hos consules spectaret. contra pluries scribit, post devictos Tarentinos eorumque socios Picentes, Sallentinos, Volsinios tota Italia sub Romanorum ditionem redacta alteram aetatem adulescentiam finitam esse. cf. 25, 20. 26, 12. 28, 15 et 19 tota autem Italia subacta est a. a. u. c. 488. duobus annis post consul Appius Claudius Caudex primum bellum Punicum Poenis intulit, ad quem consulem Florus hoc loco spec-

tat. cf. Liv. XXXI. init. cuius collegam Marcum Fulvium fuisse fasti consulares confirmant, quibuscum consentit Gell. lib. XVII. cap. ult.: „anno“, inquit, „post Romam conditam CD ferme et XC consulibus Appio Claudio, cui cognomen Caudex, Appii illius Caeci fratre, et M. Fulvio Flacco bellum adversus Poenos primum ceptum“. Vell. I., 12 scribit solum, Romanos Claudio et Fulvio consulibus cum Carthagine bellare coepisse. in nomine Quinti Fulvii a nostro stat Eutrop. II., 18. tamen crediderim, Florum et Eutropium in Quinto praenomine errasse et potius fastorum auctoritati fidem esse habendam. apertum enim est, Florum homines confudisse et pro incognito Marco Fulvio illum multo clariorem Quintum Fulvium scripsisse. — itaque adulescentia inde ab a. a. u. c. 245, in quem annum consulatus Bruti et Collatini incidit, incipiens et a. a. u. c. 490 desinens ducentos quadraginta quinque annos complectitur. denique iuventus imperii ducentos triginta quinque annos durabat. inde ab a. a. u. c. 490 usque ad a. a. u. c. 725. nunc traditos numeros accuratius examinemus et excutiamus, quomodo hi numeri ad alias auctoris computationes se habeant et num iustis de causis defendi possint. incipiamus ab iuventute, quam CL annos complexam esse codd. in prooemio tradunt. contra ea Florus duobus aliis locis 28, 24 et 75, 10 sqq. hanc aetatem ducentorum annorum fuisse testatur, id quod rotundo numero ferri potest. priorem igitur numerum perperam positum esse, luce clarius est. quibus de causis hoc vitium profectum sit, in confesso est. librarius enim quidam in textu invenit infantiae numerum CCCC et adulescentiae CL, in universum DL. integram igitur summam septingentorum annorum ut efficeret, iuventutis numerum CC, nulla aliorum locorum libri ratione habita, in CL mutavit. deinde quod ad duos reliquos numeros attinet, in universum DL. annos efficiunt. contra id repugnat 28, 19: „domita subactaque Italia populus Romanus prope quingentesimum

annum agens etc.“ cf. Appian. l. l. exploratum igitur est, numeros in prooemio a librariis corruptos esse. nam quamquam Florus saepissime maxima cum negligentia res tractavit et interdum sibi ipse contradixit, tamen haec vitia in his rebus notissimis ei non sunt adscribenda. neque ullo pacto cogitari potest, eum tempus quod sub septem regibus fuit, quadringentis annis definivisse. id si ita se haberet, singuli sexaginta ferme annos regnassent, quod, praesertim cum duo reges trucidarentur, ultimus autem haud ita multo post quam regnum inierat, expelleretur, haudquaquam verisimile est. pro certo igitur habemus, tempus infantiae et adulescentiae quingentorum annorum fuisse et id quod alii auctores de diuturnitate singularum aetatum historiae Romanae tradunt, secuti satis certe colligere possumus, quem numerum singulorum temporum noster scripserit. ut supra vidimus, Livius et Dionys. tempus, quod sub regibus fuit, annis CCXLIII, Appianus annis CCL definiunt et Florus cum his locis usus sit numeris rotundis, CCL anni infantiam totidemque adulescentiam complexi sunt. hos igitur numeros si in verborum ordinem recipimus, nos veram auctoris manum restituisse persuasum habemus neque timendum esse, ne verba scriptoris ipsius correxerimus.

IV. De rebus geographicis.

Quae Florus in rebus geographicis peccavit, quamquam non tam numerosa sunt quam errores quales in rebus a Romanis gestis et in tempore computando commisit, tamen quaedam tam absurda tantaque gravitate sunt, ut ex eis auctoris magna harum rerum inscientia manifesto cognoscatur. praecique duo loci extant, in quibus turpissime noster lapsus est.

63, 10: „Didius“. inquit, „vagos et libera populatione diffusos inter suam reppulit Thraciam. Drusus ulterius egit et vetuit transire Danubium.“ ex hoc loco liquet, Florum

situs Danubii fluminis ignarum fuisse. nam sic loquitur, quasi Danubius inter Thraciam et Macedoniam aliasque provincias Romanas, quas Thraces incursabatur, fuerit; quod manifesto falsum est. Danubius enim Thraciam a Dacia aliisque terris septemtrionalibus dirimit neque hoc flumen Thracibus transendum erat, ut ad Hadriam pervenirent. — alter locus extat:

107, 12 ubi scribit, triumviros Octavianum, Antonium, Lepidum apud Confluentes inter Perusiam et Bononiam manus iunxisse. dupliciter hallucinatur; ac primum quidem in verbis: „inter Perusiam et Bononiam.“ convenerunt autem triumviri inter Bononiam et Mutinam in Gallia cispadana. cf. Appian. de bell. civ. III, 2. Dio XLVI, 55. Plut. Cic. c. 46. pro Mutina igitur Florus cum Perusiam scribat, et rem ipsam depravat et eo prae se fert, geographiae Italicae eum imperitissimum esse. namque Perusia, Tyrreniae urbs (Strabo V p. 226) a Bononia satis longe abest, ita ut locum urbibus longissime inter se distantibus definire ineptissimum sit. dein foedissime eo erravit, quod apud Confluentes eos manus iunxisse addit. iam Gerh. Vossius ad Vell. II, 65 animadvertit, Florum hic hallucinatum esse; nam Confluentes hos plus quam nonaginta milia passuum abesse Perusia. qua ratione Florus in hunc errorem inductus sit, demonstrare in proclivi est. Bononia enim ad parvum fluvium Rhenum sita est, in cuius insula ille conventus fuerat. Plin. N. H. XVI, 36. Dio. l. l. manifestum autem est, huius fluminis Florum omnino imperitum fuisse ideoque germanicum flumen eiusdem nominis ante oculos habuisse. quid vero eum commoverit, ut ipsos Confluentes memoraret, intelligere nequeo.

Aliis quoque locis haud difficile est intellectu, quae causae vitia peperint.

23, 2 scribit, apud Heracleam Campaniae fluviumque Lirim Laevino consule primam pugnam adversus Pyrrhum

factum esse. tamen Heraclea non Campaniae, sed Lucaniae urbs fuit neque apud Lirim sed Sirim pugna commissa est. cf. Plut. Pyrrh. c. 16. Strabo VI. p. 264. Plin. N. H. III., 11. patet vero, Florum ex negligentia Sirim et Lirim flumina confudisse et quia Liris per Campaniam fluit (Strabo V. p. 237), Heracleam quoque in Campania sitam esse credidisse. Eodem pertinent quae 44, 25 scripta sunt, Maeandrum ad amnem montemque Sipylum castra esse posita. hoc falsissimum est. illa enim pugna ad Magnesiam ad Sipylum montem in Lydia pugnata est. verum altera Magnesia ad Maeandrum flumen erat. (Strabo XIV. p. 636. Plin. N. H. V, 29). quas duas urbes eiusdem nominis noster permiscuit, quo factum est, ut hanc pugnam ad Maeandrum fluvium factam esse contenderet; quod clare docet, eum neque situm Sipyli montis neque cursum Maeandri novisse.

Alia autem vitia sunt leviora. ita saepissime urbes, quae temporibus, quibus memorantur, aliorum nationum erant, in Latio sitas esse scribit. immo ex a. a. u. c. 416, quo Latinis subactis Latium novum sive adiectum factum est, omnes quae prioribus temporibus Aequorum, Hernicorum, Volscorum, Auruncorum aliorumque fuerant urbes Latio adnumerate sunt. (Strabo V p. 228). manifestum igitur est, Florum discrimen Latii prisci et Latii adiecti ignorasse. ita scribit 10, 27, valida oppida Latii capta esse, Ardeam, Oericolum, Gabios, Suessam Pometiam. tamen illis temporibus Gabii tantum urbs Latii erant; Ardea vero urbs Rutulorum (Liv. I, 57), Oericolum Umbrorum (Strabo V p. 227, Liv. IX, 41), Suessa Pometia Volscorum (Liv. I, 53). postea Volsci et Rutuli Latio novo adiecti sunt, nunquam vero Umbri. — 15, 6 scribit, pervicacissimos Latinorum Aequos et Volscos fuisse. —

Praeterea errores parvi momenti sunt. ita 23, 17 memorat, supremam pugnam contra Pyrrhum in Lucania sub Arusinis campis fuisse; verum ei campi ad Beneventum siti

erant, (Front. Strat. IV, 1, 14), quem urbem Samnii fuisse. Plin. N. H. III, 11, Strabo V p. 250 aliique testantur. dicit autem Strabo VI p. 253, Lucanos, Bruttios et generis auctores ipsos Samnites ita esse cladibus attritos, ut eorum habitationes distinguere sit difficile. ac postremum de loco 32, 10 disputabo: „Marco“, inquit, „Fabio Buteone consule classem iam in Africo mari aput Aegimurum ostium in Italiam ultro navigantem cecidit.“ ita verba Mommsenius restituit et Halmius probavit et ego quidem hanc emendationem probabilissimam esse existimo. verba qualia Iahnus ex emendatione Hauptii reddidit, ob multas transpositiones et audacissimam coniecturam „iam“ vocis in „insulam“ a genuina auctoris scriptura alienissima esse videntur. cf. Halmius praef. p. VIII. quod autem ad „Aegimurum ostium“ attinet, hic error geographicus est, cum Aegimurus non ostium, sed insula sit. (Liv. XXX, 24. Strabo VI p. 277.) tamen error levis est, quod Aegimurus sinus, in quo sita Carthago est, ab alto claudit.

De permultis falsis hominum atque locorum nominibus, quae in libris Florianis animadvertuntur, accuratius non disseram, cum nullo pacto certo diiudicari possit, utrum isti errores a Flori manu profecti an librariorum negligentiae tribuendi sint. Nonnulla quae huc referenda sunt, in eis quae praecedunt, passim tractata sunt.

Altera pars.

De fontibus Flori.

Ex eis quae in priori parte commentationis nostrae copiose disputata sunt, satis constat, Floro et iudicium et diligentiam prorsus abiudicanda esse. vidimus enim, multos gravissimos quos commisit errores non solum ex tota materiae quam pertractat imperitia natos esse, sed etiam eum permultis locis consulto res vel corrupisse vel supra verum auxisse, eo quod nunc in hostes populi Romani severiore iudicio grassatur, nunc res Romani supra omnem modum laudibus extollit et exornat. haec igitur semper ante oculos animosque proponentes quaestionem, quibus fontibus Florus usus sit, facilius solvemus.

Livium pro primario fonte ei fuisse, non modo ex magno numero locorum, in quibus et re et verbis noster cum illo tam notabiliter consentit, ut alterum ab altero mutuatum esse statuamus necesse sit, sed ex eo apparet, quod Livius unicus scriptor erat, qui lingua latina omnes res a populo Romano gestas inde a primordiis usque ad suam memoriam perscripsit. Florus autem cum non vere esset historicus, qui res Romanas ratione antiquissimorum optimorumque fontium habita ex veritate et cum fide ac religione perscribendas sibi proponeret, non potuit non ad Livium confugere. sed praeter Livium ubi alii scriptores, qui partem rerum Romanarum fusius atque subtilius quam Livius in historia universali potuit, pertractaverant, ei occurrebant,

eos secutus est saepiusque ad verba descripsit. ita in enarrando bello Iugurthino et Catilinario cum Sallustio solo usum esse, infra pluribus exemplis comprobavimus. sane igitur omnes vehementer errant, qui innixi titulo: „epitome de Tito Livio“ *Florum* praeter *Livium* nullo historiarum scriptore usum esse putent, sed ab eo solo res mutuatum, quas rhetorice exornaverit, id quod nuper publice professus est *Franciscus Ritterus* in annalium ab antiquariis *Rhenanis* editarum fasciculo XVII, p. 1 sqq. qui summum argumentum in eo ponit, ut confirmet, quaecunque apud *Florum* solum relata legantur, *Livio* nunc tacente nunc aliter narrante, eum vel ex impuro fonte declamatoris cuiusdam hausisse vel suo periculo ex eis, quae in rhetorum scholis audivisset, composuisse. sane de nonnullis locis *Ritterus* recte iudicavit; verumtamen plurimi huius generis loci a scriptoribus, quibus sine ulla dubitatione fides habenda est, ut a *Plutarcho*, *Dionysio Halicarnasseo* comprobantur, ita ut de narratione *Flori* dubitari nequeat et certissime affirmari possit, *Florum* iuxta *Livium* aliis fontibus, quos ut ostendamus fieri non potest, usum esse. Aliquanto post omnes huius generis locos accurate perlustrabimur. paucos iam examinavit *Ulricus Koehlerus* in libello qui inscribitur: „qua ratione *T. Livii* annalibus usi sint historici latini et graeci.“ p. 23. sententiam *Ritteri* iam *Iahnus* praef. p. XXXIV sqq. subtilibus argumentis impugnavit, maxime eo quod docet, quam improbabile sit, titulum qualis in codicibus legatur, ab ipso *Floro* libro suo impositum esse, cum in praefatione, ubi de consilio operis a se suscepti agat, ne verbo quidem *Livii* meminerit. ceterum non est idem titulus in omnibus codicibus. quam *Nazarianus* simpliciter „epitomam de *T. Livio*“ vocat, ea accuratius in *Bambergensi* inscribitur „epitoma de *T. Livio* bellorum omnium annorum septingentorum.“

Iam vero transeamus ad eos locos illustrandos, qui

Florum praeter Livium etiam ex aliis fontibus hausisse certissime evincant.

7, 11 refert, Romulum spolia opima de rege Agrone Feretrio Iovi reportasse. Livius, qui hoc certamen singulare I, 10 describit, nullam nominis regis hostium facit mentionem. cum nostro autem consentiunt: Val. Max. III., 2, 3. Plut. Rom. c. 16. Aur. Vict. de vir. ill. c. 2.

9, 28 Tarquinium Priscum duodecim Tusciae populos frequentibus armis subegisse narrat. consentit cum nostro Dionys., qui III. p. 145 de his bellis exponit; Livius nullam eorum fecit mentionem.

10, 19 Tarquinium Superbum regnum avitum rapere maluisse quam exspectare dicit. Tarquinium igitur Superbum nepotem fuisse Tarquinii Prisci statuit. a nostro stat Dionys. IV. p. 158 et 181. sed Livius I, 46 et 47 eum filium Prisci nominat. alii in ambiguo relinquant, filius an nepos Prisci fuerit.

11, 14 refert, templum de manubiis captarum urbium erectum cum inauguraretur, cedentibus ceteris dis, restitisse Iuventatem et Terminum. verum Livius I, 55 narrat, cum omnium sacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano eas non addixisse. Iuventatem quoque restitisse hoc loco non meminit. solum restitisse Terminum, memorat Ovid. fast. II., 669. Cato I. orig. apud Festum in „Nequitum“: „fana in eo loco compluria fuere, ea exauguravit, praeterquam quod Termino fanum fuit, id nequitum exaugurari. sed V., 54 Livius memoriae prodit, cum augurato liberaretur Capitolium, Iuventatem Terminumque maximo gaudio patrum moveri se non passos esse. tamen tantum abest, ut Florum in enarranda hac re hunc Livii locum secutum esse statuam, ut eum ex alio fonte hausisse persuasissimum habeam. cum Floro consentit Dionys. III. p. 150.

14, 15: Dioscuri victoriae a Romanis ad lacum Regillum partae nuntii memorantur, Livius II., 20 dictatorem in-

ter pugnam Castori templum vovisse refert. cum Floro autem consentiunt: Val. Max. I., 8, 1. Front. Strateg. I., 11, 8. Dionys. VI. p. 259. Plut. Coriol. c. 3. Cic. de nat. deor. II., 2, 6.

Etiam 48, 6 Castorem et Pollucem victoriam ad Pydnam reportatam Romae nuntiasse narratur. quod prodigium a Livio praetermittitur, commemoratur autem a Val. Max. I. 1. Plut. Aemil. c. 25. Lactant. II., 8. Cic. de nat. deor. I. 1.

15, 23 trecentos Fabios caesos esse apud Cremeram refertur. quod abhorret a Liv. II., 49 et 50, qui sex et trecentos memorat. eundem numerum habent Dionys. IX. p. 423. Aur. Vict. de vir. ill. c. 16. cum Floro autem concinunt Eutrop. I., 16. Plut. Camill. c. 19. Senec. de benef. IV., 30, 2. — plures igitur auctores cum hac in re Floro assentiantur, non est pro certo sumendum, eum, id quod alias facere consuevit, consulto rotundo numero usum esse, sed potius alium auctorem atque Livium secutum.

Ex alio quoque iuxta Livium fonte Florus sumpsit ea, quae de obsidione Capitolii per Gallos refert. quod ex tribus locis luculenter intelligitur. 17, 23 enim scribit, iuventutem mille hominum duce Manlio arcem Capitolini montis inedis. praesidium arcis vix mille hominum fuisse, Livius non est auctor, sed manum Capitolii parvam fuisse testatur. V., 39 et 44. nusquam alibi, quod sciam, numerus obsessorum nominatur. tamen crediderim, Florum haud falsum tradidisse, cum ei non esset, cur rem vel consulto vel casu corrumperet. — alter locus extat 18, 10 ubi narratur, stato quodam die Manlium per medias hostium custodias Fabium pontificem ab arce demisisse, qui solemne sacrum in Quirinali monte conficeret. Fabium pontificem hoc sacrum fecisse et Dio I. p. 36 (ed. Dindorf.) testatur et Appian. I. p. 39 (ed. Imm. Becker.) Fabium *ἱερεὺς* vocat. contra ex Livio V., 46 et 52 et ex Val. Max., I., 1, 11 apparet, illud sacrum non populi Romani fuisse, sed peculiare genti Fabiae. Flo-

rum igitur hanc rem non e Livio sumpsisse manifestum est. — denique quae 18, 4 narrantur, sex mensibus barbaros circa montem unum pependisse, certissime evincunt, descriptionem huius obsidionis ad alium fontem referendam esse. Livius enim numerum mensium non memorat, sed scribit tantum V, 52: „per tot menses obsidionis.“ Plut. Camill. c. 28 septem menses computat. Servius in Virg. Aen. VIII., 652 habet octo menses; sex etiam habet Varro: de vit. P. R. lib. II. (apud Nonium IX, 6): „ut Galli Romae Capitoli sint potiti neque inde ante sex menses cesserint.“ obsidionem autem septem mensium fuisse docet computatio temporum ex auctoribus desumpta; nam pugna ad Alliam commissa est postridie Idib. Quint. (Macrob. I., 16, 16. Liv. VI., 1. Aur. Vict. de vir. ill. c. 23), Galli vero depulsi sunt Idib. Febr. (Plut. Camill. c. 30.) —

Porro Florum in enarrando bello altero Punico praeter Livium alio scriptore usum esse ex hisce locis apparet:

36, 29 Florus de acie instructa in pugna Cannensi ita: „insuper,“ inquit, „callidus imperator in patentibus campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus et plurimus pulvis et eurus ab oriente semper quasi ex constituto, ita instruxit aciem, ut, Romanis adversus haec omnia obversis, secundum coelum tenens vento, pulvere et sole pugnaret.“ Livius vero XXII, 46 narrat, solem seu de industria ita locatis seu quod forte ita stetissent, peropportune utrique parti obliquum fuisse, Romanis in meridiem, Poenis in septentrionalem versis; pulverem autem et ventum Romanis adversum fuisse. cum Floro autem consentit Val. Max., qui VII, 4 ext. 2 memoriae prodit, Hannibalem ante omnia providisse, ut et solem et pulverem, qui ibi vento multus excitari soleret, adversum haberet. et haec igitur res a Livii historia longe abhorret et nonnulla alia, ita ut nemo sit, quin intelligat, Florum hac in parte iuxta Livium ex alio fonte hausisse. quo etiam refero, quae 36, 24 nar-

rantur, sexaginta milia Romanorum apud Cannas caesa esse. — qui caesorum numerus est alienus ab eo, quem Liv. XXII, 49 habet: „quadraginta quinque milia quingenti pedites, duo milia septingenti equites et tanta prope civium sociorumque pars caesi dicuntur.“ XXV, 6 memorat, in pugna Cannensi plus quinquaginta milia hominum cecidisse. eundem numerum habent Plut. Fab. Max. c. 16. Appian. Hannib. c. 25. Eutrop. III, 10 autem numerat quadraginta milia militum, equitum tria milia et quingentos. Polyb. III, 17: septuaginta milia. videmus igitur, auctores de numero apud Cannas caesorum inter sese dissentire. itaque Floro non est vertendum vitio, quod eius narratio a nullo alio scriptore comprobatur; sed potius pro certo habendum est, eum ex alio fonte, qui non iam demonstrari possit, hausisse. — quod porro demonstrant, quae 37, 6 referuntur, pontem de cadaveribus iussu ducis factum esse in torrente Vergello. nihil de hoc apud Livium. cum Floro consentiunt Val. Max. IX, 2 ext. 2. Appian. Hannib. c. 28. de reb. Libyc. c. 63. etiam Liv. XXIII, 5 narrat, Poenos tanta crudelitate fuisse, ut de cadaveribus pontes fecissent. qua autem occasione hoc factum sit, non memorat. — eodem referenda sunt quae 37, 13 traduntur, Hannibalem, ut dici vulgo soleret, aut fatum urbis imperaturae aut ipsius mentem malam et aversos a Carthagine deos in diversum abstulisse. Liv. XXII, 51 refert solum, Hannibalis consilium, post pugnam Cannensem Romam castra non movendi, urbi atque imperio saluti fuisse; neque tamen memorat, quae res forte eum ad hoc commovisse potuerit. crederem Florum illa verba de suo addidisse, nisi simillime scriberet Plut. Fab. Max. c. 17: „οὐ ῥᾶδιον εἰπεῖν, ὅστις ἀπέτρεψε λογισμός, ἀλλὰ μᾶλλον δαίμονος ἢ θεοῦ τινος ἐμποδῶν σπάντος ἔοικεν ἔργον ἢ πρὸς τοῦτο μέλλησις αὐτοῦ καὶ δειλίαισι γενέσθαι.“ igitur hoc loco Florum eodem fonte atque Plutarchum usum esse suspicor.

38, 8 Fabius Cunctator imperii scutum vocatur. quod a Livio praetermissum a Plut. Fab. Max. c. 19 memoratur. 39, 8 narratur, Punicis insidiis in Hispania Publium Scipionem castra metantem, Gneum Scipionem, cum vim evasisset in turrem, cinctum facibus oppressos esse. in enarrando interitu Gnei Scipionis cum Floro consentit quidem Livius; tamen rem in dubio ponit scribens, alios tradere, Cn. Scipionem in tumultu primo impetu hostium caesum, alios, cum paucis in propinquam castris turrim perfugisse, hanc igni circumdatam atque ita exustis foribus captam omnesque intus cum ipso imperatore occisos. (XXV, 36). verum de obitu Publii Scipionis Livius valde a nostro abhorret; refert enim c. 34 ibid., Massinissam castra Romana crebris incursionibus perturbavisse; hoc tempore famam fuisse, Indebilem ducem Suessetanorum cum magnis copiis adventare, ut Poenis coniungeret. Scipionem igitur media nocte profectum, relicto modico praesidio in castris, cum obviis hostibus manus conseruisse. et primum quidem Scipionem in acie fuisse superiorem; cum vero repente equites Numidae ab lateribus circumfusi alique duces Poenorem a tergo eum invaderent, Romanos caesos ducique latus dexterum lancea traiectum esse. neque igitur memorat, Publium castra metantem oppressum esse. Florum autem alium fontem esse secutum, ex Appiano liquet, qui de reb. Iberic. c. 16 similia refert: *ἐνθα αὐτῷ προσιῶν ὁ Ἀσδρούβας ἀπηγγέλει. καὶ προελθὼν τῆς πόλεως μετ' ὀλίγων ἐς κατασκοπὴν στρατοπέδου, ἔλαθε πλησιύσας τῷ Ἀσδρούβῃ καὶ αὐτὸν ἐκείνος καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας ἰππεῦσι περιδραμὼν ἀπέκτεινεν.*“

33, 20 Florus narrat, Scipionem captivos pueros puellasque praecipuae pulchritudinis barbaris restituisse, ne in conspectum quidem suum passum adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Livius neque Scipionem etiam puerorum pudicitiam tutum esse memorat, neque cum vetuisse, ne puellae praecipuae formo-

sitatis in conspectum suum adducerentur. contrario XXVI, 50 auctor est, captivam a militibus adductam esse ad eum adultam virginem eximiae formae. cf. Front. Strat. II, 11, 5. Val. Max. IV, 3, 1. Dio I. p. 99 (Dindorf). — verumtamen Flori narrationem tuetur Aur. Vict. de vir. ill. c. 49: „virginem,“ inquit, „pulcherrimam, ad cuius adspectum concurrebatur, ad se vetuit adduci patrique eius ac sponso restitui iussit.

43, 17: „cum umore continuo Cumanus Apollo sudaret.“ nihil de hoc apud Livium. accuratius Augustin. de civ. dei II, 2. simulacri Apollinis fletum ideo prosperum esse Romanis, quoniam Cumae colonia Graeca esset, suisque terris, unde accitus esset, id est ipsi Graeciae luctum et cladem Apollinem significasse plorantem. Obseq. c. 87 scribit, Apollinis simulacrum lacrimavisse per quatrimum; vates protendis, Graeciae fore exitum, unde deductum esset. quo ex fonte Florus hanc rem hauserit, ostendi nequit.

44, 8 de Antiocho rege haec narrantur: „hic ille, positus aureis sericisque tentoriis sub ipso freti murmure, cum praefluentes aquae tibiis fidibusque concinerent, conlatis undique quamvis per hiemem rosis, ne non aliquo genere ducem ageret, virginum puerorumque dilectus habebat.“ prorsus vero aliter de hac regis luxuria tradit Liv. XXXIV, 11: Chalcide enim rex filiam Chalcidensis Cleoptolmi in matrimoniam duxerat et relicum hiemem oblitus, quantas simul duas res suscepisset, bellum Romanum et Graeciam liberandam, omissa omnium rerum cura, in convivis et vinum sequentibus voluptatibus ac deinde ex fatigatione magis quam satietate earum in somno traduxit. — sane Florum narrationem suam non ex Livio sumpsisse, nemo non intelligit. Aliquatenus cum Floro consentit Lucian. Nigrin. p. 73 c. 31: „τοὺς μέσον χειμῶνος ἐμπιπλάμενους ῥόδων καὶ τῷ σπάνιον αὐτῶν καὶ παράκαιρον ἀγαπῶντας.“ aliter atque Livius et Val. Max. IX, 1 ext. 4 narrat: „Antiochus quoque Syriae

rex nihilo continentioris exempli. cuius caecam et amentem luxuriam exercitus imitatus, magna ex parte aureos clavos crepidis subiectos habuit, argenteaque vasa ad usum culinae comparavit et tabernacula textilibus sigillis adornata statuit.

45, 17: in enarrando bello Histrico utrum alium auctorem secutus sit an ea, quae Livii annales ei suppeditabant, parum accurate reddiderit, discerni nunc satis certe nequit. v. Liv. XL, 4. — 53, 4 Gracchus pater ille Gracchorum Celtiberos centum et quinquaginta urbium eversione multasse memoratur. de numero urbium, quas Gracchus cepit, inter auctores discrepat. Liv. XL, 49 scribit, Gracchum centum tria oppida inter paucos dies in deditionem accepisse. sed Strabo III p. 163 prodit, auctore Polybio Gracchum trecentas urbes Celtibericas evertisse. quae numerorum discrepantia ut credam Florum ex alio incognito fonte rem petiisse efficit.

Transeamus ad eas sententias perlustrandas, quas Florum e Livio repetiisse quisque intelligit. profecto autem loci huiusmodi haud permulti apud Florum animadvertuntur. namque cum ubique res sententiolis vibrandis distinguere studeret, attenuatum Livii sermonem sequi non potuit ideoque eas solas sententias, quae fuerunt maiore nisu altiusque evolaverunt, ad verba transscripsit. deinde vero nonnunquam Livii sententias recepit quidem, sed eas aliqua mutatione sive verborum sive ordinis verborum flore ac colore affecit. saepius res e Livio haustas brevissime perstringit, ita tamen, ut ex aliquo notabili voce vel omni orationis conformatione Livii auctoritas appareat. et primum quidem eos locos consideremus, qui satis ad verba e Livio hausti sunt; dein vero tales, qui multis mutationibus factis, ut ipsius Flori verbis utar, quasi per nubilum recognoscantur.

7, 17 in descriptione pugnae inter Romulum et Sabinos factae his utitur verbis: „atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Iovem oraret, foedam suorum fugam sisteret.“

apud Liv. I, 12 Romulus hasce preces effundit: „at tu, pater deum hominumque, hinc saltem arce hostes, deme terrorem Romanis, fugamque foedam siste.“

9, 23 Tarquinius Priscus Attium Navium augurem in experimentum rogavit: „fierine posset, quod ipse mente conceperat? ille rem expertus augurio, posse respondit. „atquin hoc,“ inquit, „agitaram, cotem illam secari novacula posse.“ apud Livium I, 36 verba haec sunt: „Age dum,“ inquit, „divine tu, inaugura, fierine possit, quod nunc ego mente concipio.“ cum ille in augurio rem expertus profecto futuram dixisset, „atqui hoc animo agitavi,“ inquit, „te novacula cotem discissurum.“

17, 1 Gallos ab ultimis terrarum oris et cingente omnia Oceano ingenti agmine profectos esse refert. cf. verba Livii V, 37: invisitato atque inaudito hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente.“

35, 3 de bello altero Punico haec leguntur: „sed adeo cladium atrocitate terribilius, ut, si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus ille, qui vicit.“ eadem fere dicit Liv. XXI, 1: „et adeo varia fortuna belli ancepsque Mars fuit, ut propius periculum fuerint, qui vicerunt.

48, 15 de bello Illyrico secundo haec memorantur: „hoc bellum ante finitum est, quam geri Romae nuntiaretur.“ cf. Liv XLIII, 32: „hoc unum bellum prius perpetratum quam coeptum auditum est.“ 41, 6 Hannibal, cum proiectum fratris caput ad sua castra vidisset, professus esse dicitur: „agnosco infelicitatem Carthaginis“. apud Livium XXVII., 51 haec leguntur: „Annibal, tanto simul publico familiarique ictus luctu agnoscere se fortunam Carthaginis fertur dixisse.“

Porro ad eos locos explicandos transeamus, in quibus Florus res e Livio petitas non ad verba transscripsit, sed aliqua ratione saepe perobscure indicavit atque innuit. ita

quae de exitu Romuli 7, 25 referuntur: „his ita ordinatis repente, cum contionem haberet ante urbem aput Caprae paludem e conspectu ablatus est. discerptum aliqui a senatu putant ob asperius ingenium.“ Livii verba I., 16: „his immortalibus editis operibus cum ad exercitum recensendum contionem in campo ad Caprae paludem haberet, subito coorta tempestas cum magno fragore tonitribusque tam denso regem operuit nimbo, ut conspectum eius concioni abstulerit... fuisse credo tum quoque aliquos, qui discerptum regem patrum manibus taciti arguerent.

Deinde quae Florus 8, 3 scribit: „succedit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem ultro petiverunt ob inclitam viri religionem“ debet Livio, qui I., 18 haec refert: „incluta iustitia religioque ea tempestate Numae Pompilii erat. Curibus Sabinis habitabat etc.“ — tum quae 8, 12 extant: „eo denique ferocem populum redegit, ut, quo vi et iniuria occuparat imperium, religione adque iustitia gubernaret“, pertinent aperte ad verba Livii I., 19: qui regno ita potitus urbem novam, conditam vi et armis, iure eam legibusque ac moribus de integro condere parat.“

36, 9 ubi primum P. Cornelii Scipionis mentionem facit in relatione pugnae ad Ticinum factae, his utitur verbis: „hic erit Scipio, qui in exitium Africae crescit, nomen ex malis eius habiturus.“ aperte Livium imitatur, qui XXI, 46 idem profert: „hic erit iuvenis, penes quem perfecti huius belli laus est, Africanus ob egregiam victoriam de Hannibale Poenisque appellatus.“

36, 13 in descriptione pugnae ad Trebiam pugnatae Poeni frigidum et nivalem nacti diem se ignibus prius oleoque fovisse dicuntur. idem refert Liv. XXI., 54: „erat forte brumae tempus et nivalis dies“ et c. 55: „Hannibalis interim miles ignibus ante tentoria factis oleoque per manipulos, ut mollirent artus, misso... arma cepit.“

37, 23 referuntur, quanta cives post pugnam Cannensem patriae condonaverint: „egebat aerarium: opes suas

senatus in medium libens protulit, nec praeter quod in bullis singulisque anulis erat quidquam sibi auri reliquerunt. eques secutus exemplum, imitataeque equitem tribus. denique vix suffecere tabulae, vix scribarum manus Laevino Marcelloque consulibus, cum privatorum opes in publicum referrentur.“ cf. Liv. XXVI, 36, ubi Laevinus consul in senatu adhortatur: „aurum, argentum, signatum omne aes senatores crastino die in publicum conferamus, ita ut anulos sibi quisque et coniugi et liberis et filio bullam . . . relinquant.“ et aliquanto infra eiusdem capituli haec leguntur: „aurum, argentum et aes in publicum conferunt tanto certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, ut nec triumviri accipiundo nec scribae referendo sufficerent. hunc senatus consensum equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs.“

Apertissime et ea, quae Roma ab Hannibale obsessa evenisse memorantur 40, 15: „parva res dictu sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax, quod illis ipsis quibus obsidebatur diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romae fuit hastae subiectus invenit emptorem. voluit Annibal contra imitari fiduciam subiecitque argentarias urbis tabernas; nec sector inventus est, ut scias etiam praesagia fati adfuisse“, sumpta sunt e Livio, qui XXVI., 11: „minuere“, inquit, „etiam spem eius et aliae, parva magnaque res . magna illa . . . , parva autem, quod eos dies eum forte agrum, in quo ipse castra haberet, venisse nihil ob id deminuto pretio cognitum ex quodam captivo est. id vero adeo superbum atque indignum visum, eius soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inventum Romae emptorem, ut extemplo vocato praecone tabernas argentarias, quae circa forum Romanum essent, iusserit venire.“ ceterum vide quae de verbis, quae Florus de suo addidit: „nec sector inventus est, ut scias etiam praesagia fati adfuisse“, supra exposui.

Item ea quae de congressu Hannibalis et Scipionis narrantur 41, 19: „cum duo omnium et antea et postea dum maxime duces, ille Italiae, hic Hispaniae victor, conlatis cominus signis direxere aciem. sed et colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis et steterunt diu mutua admiratione defixi,“ Livii verba XXX, 30 reddunt: „summotis pari spatio armatis cum singulis interpretibus congressi sunt, non suae modo aetatis maximi duces, sed omnis ante se memoriae, omnium gentium cuilibet regum imperatorumve pares. paulisper alter alterius conspectu admiratione mutua prope attoniti conticuerunt.“

Tum quae Florus 42, 19 narrat, Macedonibus nihil terribilius fuisse ipso vulnere aspectu, quae non spiculis nec sagittis nec ullu Graeculo ferro, sed ingentibus pilis nec minoribus adacta gladiis ultra mortem paterent, Livio XXXI, 34 debet. — Porro ea quae 43, 24 de Hannibale referuntur: „qui in Africa victus, profugus et pacis impatiens hostem populo Romano toto orbe quaerebat“, sumpta sunt ex oratione, quam Liv. XXXV, 19 Hannibalem apud Antiochum habentum facit: „sub hoc sacramento sex et triginta annos militavi, hoc me in pace patria mea expulit, hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit, hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubicunque vires, ubi arma esse sciam, huc veniam, toto orbe terrarum quaerens aliquos Romanos hostes.“

Denique verba Flori 46, 5: „ceterum gens Gallegraecorum, sicut ipsum nomen iudicio est, mixta et adulterata est; — itaque uti frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum Asiatica amoenitate mollita est“, aperte pertinent ad illum locum orationis, quam Liv. XXXVIII, 17 Cn. Manlius Vulsonem apud milites habentem facit: „hi iam degeneres sunt, mixti et Gallograeci vere, quod appellantur; sicut in frugibus pecudibusque non tantum semina ad servandam indolem valent, quantum terrae proprietas coelique, sub quo aluntur, mutat.“

Possent haec exempla multis aliis augeri, si opus esset; sed paulo attentior lector facile eos locos, in quibus alter cum altero aperte consentit, inveniet.

Nunc ad aliam rem progrediamur atque excutiamus:

Qua ratione Sallustii libris historicis usus sit Florus.

Primaria Sallustii opera: bellum Iugurthinum et Catilinarium Florum in enarrandis illis bellis solum fontem secutum esse, nemo non intelliget, qui utriusque libros paulo diligentius perlegerit et inter se comparaverit. non solum res a Floro narratae artissime ad ea quae Sallustius scribit, se applicant, sed etiam ad fidem verborum res e Sallustii historia sumpsit idque saepius, quod brevissimum gravissimumque Sallustii genus dicendi Flori peculiari orationis indoli aptius fuit, quam Livii aliorumque omnium auctorum. et primum quidem bellum Iugurthinum utriusque conferamus et similitudines rerum et verborum investigemus. 58, 10: „cuius flagitii reus cum interveniente fide publica a senatu arcesseretur.“ cf. Sall. Iug. XXXII, 1: „haec atque alia huiusmodi saepius dicundo Memmius populo Romano persuadet, uti L. Cassius, qui tunc praetor erat, ad Iugurtham mitteretur eumque interposita fide publica Romam duceret.“

58, 19 Metellum callidissime hostem nunc precibus nunc minis, iam simulata iam vera fuga eludentem artibus suis aggressum esse refert. cf. Sall. XLVIII, 1: „Iugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit ac se suis artibus tentari animadvortit.“

58, 26 Marius pro obscuritate generis sui capite consos sacramento adegisse memoratur. cf. Sall. LXXXVI, 2: „ipse interea milites scribere, non more maiorum, neque ex classibus, sed uti cuiusque libido erat, capite censos plerosque.“ Tum quae narrantur 58, 29, Marium urbem ab Hercule conditam Capsam, in media Africa siti, anguibz hare-

nisque vallatam, mira quadam felicitate superasse, ad Sall. LXXXIX, 4 pertinent. et ibid. 5.

59, 2. cf. Sall. XCII, 5. per errorem Florus nomen Moluchae, quod erat urbis, flumini indidit.

porro quae 59, 10 de Iugurtha narrantur ex Sall. XXXV, 10 hausta sunt.

Nunc ad bellum Catilinae transeuntes etiam plures locos inveniemus, in quibus Florum initatum esse Sallustium luce clarius est; immo totas enuntiationes eum ad verba transscripsisse videbimus ac primum quidem ea quae 93, 12 memoriae produntur, additum esse pignus coniurationis sanguinem humanum, quem circumlatum pateris bibissent, debentur Sall. Cat. XXII, 1.

Deinde 93, 19. imitatur, quae Sall. XXXI, 9 exponit. Florum hoc loco Sallustium secutum esse, maxime etiam eo constat, quod uterque in eadem re erravit. illas enim minas paucis diebus ante constitutam diem comitiorum consularium in senatu in Catonem iudicium minitantem et denuntiantem Catilinam iecisse auctor est Cic. p. Mur. c. 25. Sallustius vero et post eum Florus per errorem tradunt, eam rem in senatu illo die, quo Cicero luculenta oratione, quae est prima in Catilinam, in eum inveheretur, a. d. VI. Id. Nov. accidisse, per eundem errorem Val. Max. IX, 11, 3 lapsus est; tamen et hunc in hac re narranda Sallustio usum esse verisimile est¹⁾.

Porro verba 94, 7: ad verbum sunt transcripta e Sall. LXI, 2. item quae 94, 8 traduntur ad fidem verborum sumpta sunt e Sall. LXI, 4. denique quae 94, 6 narrantur, neminem hostium bello superfuisse, ea pertinent ad

---

1) cf. Gustavi Linkeri disputationem, quae inscribitur: *Emendationen zu Sallust.* (Berichte der philos.-histor. Cl. der Wiener Acad. der Wiss. 1853. vol. XIII p. 216 sqq.

Sall. LXI, 5. Florum rem depravasse pro certo habeo. Praeterea Florum ex Sallustii historiarum libris, quorum pauca tantum fragmenta supersunt, res hausisse, ex quibusdam locis, in quibus inter se luculenter consentiunt, facile intelligitur. et satis certo affirmari potest, eum in enarrandis bellis Mithridatico, sociali, servili, Spartacio, Sertoriano bellisque civilibus inter Marium et Sullam exortis vel maximam partem vel omnino Sallustii annalibus usum esse. iam vero locos, qui huc pertinent, adscribam:

63, 23. Florus mihi ex Sallustio videtur hausisse. Sall. fragm. II, 53. ed Kritz. 65, 16. cf. Sall. fr. III, 20. cf. Frontin. Strateg. III, 13, 6. Oros. VI, 2. hi eandem rem ita narrant, ut, quin omnes ex Sallustio hauserint, dubitari nequeat. vide Kritzium ad h. l. — 83, 12 bello sociali omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania contra matrem suam ac parentem urbem consurrexisse dicuntur. Latium vero una cum aliis civitatibus a Romanis descivisse, praeter Florum testatur Sall. fr. I, 17. quapropter mihi dubium non est, quin Florus in hac re enarranda Sallustium imitatus sit; neque autem comprobare possum, id quod Dukerus vult, Floro hac in re errorem imputari, cum auctoritas Sallustii gravior mihi videatur, quam ut in dubium vocetur. huc accedit, ut 83, 17 Florus Latinorum ducem Afranium nominet, quae res mihi maxime persuadet, de rei veritate dabitandum non esse. Kritzius ad h. l. rectissime addit: „quodsi“, inquit, „reputaveris scriptores non accurate civitatum, quae illud bellum concitarunt, nomina referre, facile poterit de Latio difficultas tolli, si statuas neque omnes Latinos populos defectionem molitos esse neque per totum bellum in armis fuisse eoque a ceteris scriptoribus Latinorum nullam esse mentionem factam.“ Tum quae 86, 25 referuntur, spectant ad Sall. IV, 22.

Porro verba quae 87, 16 extant, referenda sunt ad Sall. fr. IV, 29.

Apertissime autem ea, quae 90, 20 narrantur, Sallustii verba fr. I, 35 reddunt. — 91, 27: „victo deditoque Perperna, ipsae quoque in Romanam fidem venere urbes Osca, Termeste, Clunia (sic scribo cum Linkero l. l. p. 289. Iahnus habet „Uliam,“) Valentia, Auxuma et in fama nihil non experta Calagurris.“ ad Calagurrim urbem pertinent, quae Sall. fr. III, 7 habet: „parte consumpta relicua cadaverum ad diuturnitatem usus sallerent.“ quod apparet ex Val. Max. VII, 6. ext. 3. cf. Oros. V, 23. Florum autem hac in re Sallustium esse imitatum, ex eo colligo, quod Iul. Exsuperantius, qui epitomam de Sallustii libris historicis composuit, c. VIII ext. cum illo notabiliter congruit: „postea Pompeius Perpernam subegit, Auxumen, Cluniam, Calagurrim civitates delevit et factis in Pyrenaeo tropaeis Romanam regressus est.“

Quibus satis mihi demonstrasse videor, Florum in percribendis rebus Romanis Sallustio usum esse. praeterea si quis libros utriusque diligentius et accuratius perlegerit, permultas invenire poterit similitudines in singulorum verborum usu et structura. equidem rem fusius explanare omittam et nunc examinabo.

Qua ratione Florus imitatus sit Iulii Caesaris commentarios.

Si quis Caesaris commentarios de bello Gallico cum eis, quae apud Florum de eo narrantur, comparaverit, crediderit fere eum illius libros minime novisse. nam res Gallicas cum prorsus alio ordine ac Caesar refert, tum saepius diversissimas ab huius relatione. ita Caesar commentarios a bello Helvetico incipit indeque ad enarrandum bellum cum Ariovisto gestum progreditur, cum apud Florum res Helveticas statim bellum contra Belgas susceptum, quod Caesar initio secundi libri refert, excipiat et bellum contra Ariovistum gestum demum post occisos legatos Aurunculeium Cotam et Titurium Sabinum (Caes. V, 23 sqq) narretur. in-

signe autem exemplum, quantum Florus a narratione Caesaris alienus sit, extat 71, 13. plane aliter Caes. III, 13. cf. III, 14. praeterea conferri possunt 72, 12 et Caes. IV, 17; Flori relatio belli Helvetii 71, 6 sqq. et Caesaris I, 7 sqq. — hi igitur loci quamquam improbabile reddunt, Florum usum esse Caesare, tamen alia ex parte nonnullae tam notabiles similitudines et in rebus et verbis utriusque occurrunt, ut, quin alter ex altero hauserit, dubitari nequeat. 71, 6: „sed petito tempore ad deliberandum.“ cf. Caes. I, 7: „(Caesar) legatis respondit, diem se ad deliberandum sumpturnum.“

71, 10. cf. Caes. II, 25. quod bello contra Nervios gesto factum esse Caesar tradit, cum Florus in belli Belgici descriptione hoc referat. neque tamen id Floro errori vertendum est, quoniam Nervii Belgarum gens erant, id quod ex Caes. II, 15 apparet: „Nervios esse homines feros magnaue virtutis, increpitare atque incusare reliquos Belgas.

71, 14: „relatumque regis caput.“ cf. Caes. V, 38: „caputque eius refertur in castra.“

72, 2. cf. Caes. I, 34. cf. ibid. c. 36:

72, 8. cf. Caes. I, 52.

72, 23. cf. Caes. IV, 23.

Ex hisce igitur locis colligi potest, Florum in enarrando bello Gallico Caesaris commentariis usum esse, quamquam eum iuxta Caesarem alium quoque fontem secutum esse pro certo habendum est. Florum vero libris, quos Caesar de bello civili composuit, aliqua ratione usum esse, nulla certa indicia equidem invenire potui. potius ex permultis diversitatibus, quae inter eos in enarratione harum rerum sunt, Florum ab illis libris omnino alienissimum fuisse statuendum est. —

VITA.

Natus sum Carolus Heyn a. d. XII. Cal. Sept. anno h. s. XLII. Arnsbergae, urbe Guestfaliae, patre Francisco, quem immatura morte mihi ereptum valde lugeo, matre Christina e gente Schwemann. fidem profiteor evangelicam. litterarum primordiis imbutus per novem annos gymnasium in ipsa patria urbe frequentavi, quod adhuc floret rectore Francisco Hoeggio, viro doctissimo humanissimoque, qui quanta in me contulerit beneficia, non est huius loci pluribus persequi. maturitatis testimonio instructus auctumno anni LXII Bonnam me contuli studiis philologicis operam navaturus ibique per sexies sex menses praedocentes audiavi hosce viros clarissimos: Diezium, Iahnium, Langium, Ritschelium, Ritterum, Schaarschmidtium, Schaeferum, Simrockium, Schopenum, Springerum, Sybelium. praeterea Sybelii et Ritschelii comitate factum est, ut illius historicis, huius epigraphicis exercitationibus per annum interesssem. his omnibus viris, qui studia mea consilio scholisque adiuverunt, gratias ago, quas debeo, maximas.

Theses controversae.

- I. Tac. ann. I, 28 scribendum esse censeo: „*id miles rationis ignarus omen praesentium accepit, assiduis laboribus defectionem sideris adsimulans, prospereque cessura, quae pergerent si fulgor et claritudo deae redderetur.*“
  - II. Id. Agric. c. 6 coniicio: „*idem praeturae artior et silentium; nec enim iurisdictio obvenerat.*“
  - III. Florus 110, 1 suspicor: „*hic se piratica tuebatur. turpiter Puteolos, Formias . . . populatus est.*“
  - IV. Id. 110, 19 scribere praestat: „*itaque ad arma rursus et iam totis imperii viribus classis in illum iuvenem comparata est.*
  - V. Eurip. Elect. eiicio vv. 1000—1004. (ed. Nauck.)
  - VI. In gymnasiis ars critica in legendis veterum auctorum scriptis magis excolenda est.
  - VII. Studium inscriptionum ad linguam Graecam et Latinam accurate cognoscendam maximi est momenti.
-

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 094 863 4